

Kiegészítések egy hiányos képhez

Ferenczy László csendőr-alezredes szerepe a magyarországi holocaust idején

Előzmények

1944 március 19-ig, Magyarország német megszállásáig hazánk azoknak az államoknak a csoportjába tartozott, amelyek Németország különböző mértékben alárendelt szövetségesei voltak, és önként csatlakoztak hozzá.

Magyarország az 1930-as évek második felétől fokozatosan közeledett Németországhoz, és egyre inkább befolyása alá került. Ennek a jelenségnek az oka legfőképp az elcsatolt területeink visszaszerzéséhez fűzött remény volt, amelyre vonatkozóan Hitler ígéretet tett.

1943-ra hazánk csatlakozott a Tengelyhatalmakhoz alárendelt szövetségesként.

A segítség ára – zsidóellenes intézkedések

A német megszállásig Magyarország a zsidóság üldözése szempontjából szinte szigetnek számított. A zsidóság jogait korlátozó törvényeket hoztak ugyan, de 1944 márciusáig életük még nem került közvetlen veszélybe. A környező országokból – főleg Lengyelországból – menekült üldözöttek Magyarországon találtak menedéket.

1944. március 21-én, Németország rendelkezéseinek megfelelően Budapesten megalakult a Magyar Zsidók Tanácsa, amely összekötő szerepet töltött be a német hatóságok és a zsidóság között. Elnökéül Stern Samut választották meg. A Tanács 1944 novemberétől (a budapesti gettó megszervezése után) a nyilasok elől bújdosni kényszerült Stern helyett Domonkos Miksa irányításával működött.

Március 29-től, a Sztójay-kormány működése alatt megkezdtek az ún. zsidórendeletek életbe léptetését. Ezek egyre szűkebbre szorították a zsidók jogait és életterét. Elrendelték a sárga Dávid-csillag viselését, a zsidók vagyonának elkobzását vagy zár alá vételét. A zsidórendeletek végrehajtását Endre László, a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára felügyelte.

Adolf Eichmann a Birodalmi Biztonsági Főhivatalnak a zsidókérdés „végleges megoldásával” megbízott osztályvezetője, aki a német megszálló csapatokkal együtt érkezett Magyarországra, Budapesten állította fel központját, és 10 vidéki kirendeltséget is szervezett.

Április 7-én német utasításra értekezletet tartottak a Magyar Királyi Belügyminisztériumban, ahol döntést hoztak a gettók felállításáról.

A végrehajtást csendőrkerületenként rendelték el. A gettók gyakran téglagyárak területén létesültek, ahol embertelen körülmények uralkodtak. Összesen 40 gettót hoztak létre.

Május 4-5-én Bécsben az SD (Német Biztonsági Szolgálat), a Birodalmi Vasút és a Magyar Királyi Csendőrség képviselői megtárgyalták a zsidók deportálásának menetét. Hivatalosan munkaerő-kiutaztatásról volt szó, valójában azonban a haláltáborokba szállították ki a gettók lakóit.

A Csendőrség és Ferenczy László szerepe a deportálásokban

A deportálás gyakorlati végrehajtására a Csendőrség kapott parancsot, és a kezdetektől részt vett benne.

A háború utáni vádakkal ellentétben ez nem a testület antiszemita, fasiszta jellegéből adódott. A csendőrség egészére ez nem volt jellemző.

Eichmann csoportjának létszáma csak az adminisztratív irányításra volt elegendő, a deportálás gyakorlati végrehajtásához szükséges karhatalmi erő hiányzott. Ezért vonták be ebbe a magyar Csendőrséget, szükség esetén a Rendőrséget és a Vámőrséget is (miután a deportálás vidéken indult meg, főleg a Csendőrséget használták fel).

A feladat irányítására Ferenczy László csendőr-alezredes, a budapesti Csendőrség Nyomozó-Alosztályának vezetőjét jelölték ki.

Ferenczy László 1898. március 8-án született Felsővisón. Életének a vizsált események előtti részéről nem maradtak fenn dokumentumok, csak annyit tudhatunk meg róla, hogy 1917-ben kezdte meg szolgálati idejét, és 1940-ben léptették elő alezredessé.

A magyarországi zsidóüldözés ideje alatti tevékenysége ellentmondásos és különös volt.

Egyrészt folyamatosan végezte a parancsba kapott feladatot: a deportálások végrehajtásának irányítását, másrészt amint lehetőségei engedték, sokat tett az üldözött zsidóság megmentése, szenvedéseinek enyhítése érdekében.

Mentőtevékenységére az adta a lehetőséget, hogy hivatalból az összekötő szerepét töltötte be a Magyar Zsidók Tanácsa és a kormány ill. a német hatóságok (a Gestapo és a Sonderkommando) között.

Karl Lutz mentőakciója

A deportálások kezdetétől sokan vették ki részüket az embermentésből. Köztük volt Karl Lutz svájci konzul is, aki menleveleket adott ki, és lehetővé tette az üldözöttek Svájcba való kimenekülését.

Ferenczy ennek a tervnek a megvalósításában jelentős segítséget nyújtott.

Freudiger Fülöp, a zsidóság egyik legbefolyásosabb személyisége, a Tanács vezetőségének tagja így emlékszik vissza erre:

„Magyarországon a svájci képviselő vette kezébe ennek az első nagyszabású kivándorlási tervnek a megvalósítását. Svájc és a Vöröskereszt nevében Jaeger követ és Lutz főkonzul kezdett tárgyalásokat a különböző magyar és német kormány- ill. hivatalos szervekkel. [...] Ferenczy alezredes, (aki aki a svájci konzullal való tárgyalásokon részt vett), teljes erővel támogatta az ügyet.

Hamarosan megállapodás jött létre, melynek értelmében legelőször is egy kb. 2 000 személyből álló transzportot kívántak összeállítani. Úgy képzelték, hogy a transzport svájci kollektív útlevelet kap, s a Vöröskereszt, valamint a svájci követség hivatalnokai kísérik majd. Ferenczy még ahhoz is hozzájárult, hogy a magyar határig kellően erős csendőri fedezetet biztosítson, nehogy az SS a legutolsó pillanatban megint valami rossz húzást csináljon." ¹

Az Auschwitz jegyzőkönyv és a deportálások leállítása

Ferenczy – mint a Zsidó Tanács összekötője – a Tanács tagjai közül legfőképp Dr. Berend Béla főrabbiával állt állandó kapcsolatban.

Dr. Berend Béla Szigetváron működött főrabbiaként, majd 1944 márciusától a budapesti gettó főrabbiaként látott el lelkeszi feladatokat, és a budapesti Zsidó Tanács vezetőségének tagja volt.

A Tanács tagjai értesüléseket szereztek arról, hogy a kiszállított zsidókat nem munkatáborokba viszik dolgozni (ahogy eddig mindenki hitte), hanem megsemmisítő táborokba, ahol szörnyű körülmények között tartják fogva, majd gázkamrákban megölik őket.

Ferenczyhez májusban jutottak el a hírek Auschwitz borzalmairól, amit először nem hitt el. A hírek hitelességének ellenőrzése céljából megkérte Berend főrabbit, hogy szerezzen információkat közvetlenül a zsidóságtól a Gestapo túlkapásaival kapcsolatban.

Erről tanúskodnak Berend Béla 1946-os – felmentéssel végződő – népbíróági perének dokumentumai. Részlet az ítélet indoklásából:

„... a vádlott (Berend) őt (Ferenczyt) a zsidóság ügyeiben többször felkereste, a vádlottat később a németek elleni adatgyűjtésre kérte fel, amit a vádlott nem kis életveszéllyel vállalt is. Ezek az adatok később a kormányzóhoz jutva a németellenes front kialakítását eredményezték, Bonczos akkori belügyminiszter is ennek folytán hangolódott a németek ellen. [...] a vádlott őt (Ferenczyt) a pesti zsidóság deportálásának kivédésére, valamint egyes zsidó tudósoknak a munkatáborokból való leszerelésére kérte fel, bemutatta neki az auschwitz borzalmakról készített jegyzőkönyvet, és bizonyította továbbá azt is, hogy 1944 augusztus havában Stern Samunak, Dr. Wilhelm Károlynak, Dr. Pető Ernőnek és ezek családtagjainak a Gestapo részéről történt letartóztatásából való kimentése is a vádlott által vezetett küldöttség fellépésének tudható be.”²

Ferenczy, miután információkhoz jutott Auschwitz szörnyűségeiről, személyesen akart meggyőződni azok igazságáról, és kérelmezte a német hatóságoknál, hogy személyesen ő, vagy egy általa kijelölt bizottság kimehessen megtekinteni az ún. munkatábort, még a következő csoport kiszállítása előtt.

A németek válasza az volt, hogy csak az újabb transzport után adnak erre lehetőséget. Ferenczy, ezen felháborodva, azonnali intézkedések foganatosítását követelte.

Közvetlenül Horthy kormányzóhoz akart fordulni a deportálások leállításának kieszközölése céljából.

„Amikor a Ferenczy alezredes által kapott információk azt mutatták, hogy az SS komolyan a legrövidebb időn belül meg akarja kezdeni a tömeges deportálásokat, Ferenczy Bonczos belügyminiszterrel hosszas tanácskozást tartott. Új főnökének Ferenczy részletes jelentést tett az addigi eseményekről, és előterjesztette a bizonyítékokat arról, hogy a németek a deportált zsidók számottevő részét Auschwitzban elgázosították. A megbeszélés eredménye az volt, hogy Bonczos hívatta Krauszt, és megkérte, szervezzen meg számára találkozózt néhány vezető személyiséggel.

Erre a megbeszélésre augusztus 9-én sor került a központi Tanács és a budapesti hitközség elnökének, Stern Samunak lakásán, egyrészt a központi Tanács tagjának, Dr. Wilhelm Károlynak, Dr. Kasztnernak és Krausznak, a másik részről Ferenczy alezredesnek és Lullay századosnak részvételével. Ferenczy vázolta a helyzetet, amely azonnali intézkedések foganatosítását követelte. Biztosított róla, hogy Bonczos belügyminiszter mindent latba fog vetni, hogy megghiúsítsa Eichmann szándékát. Kifejtette tervét. E szerint a zsidók eszközöljék ki a Kormányzónál, hogy az azonnali kihallgatáson fogadja őt és a belügyminisztert. Különösen hangzik, hogy a magyar belügyminiszternek és egy magas állású kormánytisztviselőnek a zsidókat kell megkérnie arra, hogy az államfőnél kihallgatást eszközöljenek ki számukra. De a tények úgy álltak, hogy Horthy admirálist úgyszólván fogságban tartották. Kihallgatást normális körülmények között csak a szolgálati út betartásával lehetett kieszközölni, és természetesen semmi ilyesmi nem történhetett anélkül, hogy a németek tudomást ne szereztek volna róla. [...]

Ferenczy közölte, hogy ők ketten nem akarnak mást a kormányzótól, csak egy nyilatkozatot, hogy az nem kívánja a zsidók deportálását. Ez nekik elég ahhoz, hogy a deportálást megghiúsítsák. A kérdésre, hogy ezt akár ebben az esetben hogyan akarja megakadályozni, Ferenczy közölte, hogy van 19 000 jól felfegyverzett csendőre, akik a katonai hatóságok hozzájárulásával, az ő parancsára használni fogják a fegyverüket, amennyiben az SS erőszakot alkalmazna.”³

Ferenczy így emlékezett vissza később erre:

„[...] Én viszont többször kifejtettem a kormányzó előtt meggyőződésemet, amely szerint a németek a lehető leggyengébb erőkkal rendelkeznek az országban és a világon semmit sem mernének csinálni, ha a zsidókérdésben elutasítanánk követeléseiket és nem engednénk a zsidóságot a vágóhídra hurcolni. Erre vonatkozólag memorandumot adtam a kormányzónak, amely 5 pontból állt.

1. A németeknek átnyújtandó jegyzékben a magyar kormány kijelenti, hogy a zsidókérdést saját eszközeivel kívánja megoldani, a saját érdekeinek megfelelően, a németek mondjanak le azon követelésükről, hogy a zsidókat kiszállítsuk.
2. A Gestapo és a zsidótlantási osztag azonnal hagyja el Magyarország területét.
3. A németek azonnal szüntessék meg a politikai személyek letartóztatását és a már letartóztatásban lévőköt azonnal adják át a magyar hatóságoknak.

A további két pont csak kiegészítéseket tartalmazott. A kormányzó magáévá tette a memorandumot, azzal, hogy át kell írni diplomáciai nyelvre.”⁴

Az ún. Auschwitz-i jegyzőkönyv több úton is eljutott a Kormányzóhoz. A nemzetközi tiltakozás mellett ez a sokkoló hatású dokumentum is arra készítette Horthy Miklós kormányzót, hogy elhatározza a deportálások leállítását.

A minisztertanács ülése június 24-én a deportálások várható következményeivel foglalkozott. A június 26-i koronatanácson Horthy felszólította a kormányt, hogy a budapesti zsidók deportálásához ne kezdjen hozzá. Július 7-én végleges döntést hozott a deportálások leállításáról, és ezt Veessenmayer tudomására hozta.

Lullay Leó csendőr százados, Ferenczy tolmáctisztje a következő vallomást tette erről az eseményről 1946-ban, Berend Béla népbírói tárgyalásán:

„Meghittebb beszélgetésbe elegyedtem vele (Berenddel), és felkértem, hogy szerezzen adatokat a Gestapo túlkapásait illetően. A vádlott egész kötet adatot hozott, sőt később az ún. Auschwitz-i jegyzőkönyvet teljes terjedelemben rendelkezésre bocsátotta. Jórészt ezeknek az adatoknak alapján készítette el Ferenczy a Kormányzóhoz felterjesztett memorandumot, amelynek hatása alatt Horthy a további deportálások ellen foglalt állást.”⁵

1946-ban, amikor Nürnbergben Horthy Miklóst tanúként hallgatták ki, és felvetődött az ellene történő vádemelés kérdése is, a Magyar Zsidók Tanácsa vezetőségének egykori tagjai, Stern Samu, Pető Ernő és Wilhelm Károly nyilatkozatot adtak ki arról, hogy a budapesti zsidóságot Horthy kormányzó közbelépése mentette meg.⁶

A Holocaust túlélői ma is hálással emlékeznek Horthy Miklós kormányzó életmentő döntésére. Erről tanúskodik ma is a Horthy-mauzóleumban egy koszorú szalagján olvasható felirat: „A hálás zsidóságtól”

A „csendőrpuccs”

1944 július elején Bakó László politikai és Endre László közigazgatási belügyi államtitkárok Budapesten a Rendőrség megerősítésére csendőralakulatokat összpontosított annak ellenére, hogy a Kormányzó már meghozta deportálások leállításával kapcsolatos döntését.

Ekkorra már a fővárosban volt a galántai, a nagyváradi és az ungvári csendőr-tanzászlóalj, és néhány önnálló tanzászló.

Az apropót a galántai egység zászlószentelési ünnepsége adta, amelyre zászlóanyának Horthy Miklósnét kérték fel.

A Kormányzó, ahogy későbbi visszaemlékezése tanúsítja, olyan információkhoz jutott, amely szerint a csendőrségnek ilyen nagyszámú egységét azért vonják össze, hogy az ő döntése ellenére a zsidók rajtaütésszerű deportálását végrehajtsák:

„Összefogásukra és eltávolításukra Baky és Endre, a két belügyi államtitkár rajtaütésszerű akciót tervezett. Erre a hírre az Esztergom mellett állomásozó páncélos hadosztályt Budapestre rendeltem, és a budapesti csendőrség parancsnokát utasítottam, hogy ha kell, erőszakkal akadályozza meg a zsidók elszállítását.”⁷

Tehát a Kormányzó (ha hitelt adunk szavainak), környezetével ellentétben tudta, hogy itt nem egy ellene irányuló puccs készül, hanem az ő döntése ellenére végrehajtott deportálás.

„Horthy kormányzó környezetének néhány tagja egyre idegesebben szemlélte a készülődést. Felmerült bennük annak lehetősége (fél évszázad távlatából már tudjuk: alaptalanul), hogy a németekre támaszkodva a szélsőjobboldal kísérletet tesz a Berlin számára egyre kényelmetlenebbé váló kormányzó kikapcsolására az ország vezetéséből. Ha a német követség képes deportáltatni a budapesti zsidóságot, akkor a magyar szélsőjobboldallal együtt el is érte ezen célját. Maga a kormányzó nem vont le ennyire messzemenő következtetéseket. Bízott, és joggal bízott a csendőrök hűségében. Azt azonban el tudta képzelni, hogy a fővárosban összpontosított csendőri erőket felhasználják a zsidók puccsszerű deportálására, mielőtt még a csendőrök tudomást szereznének az ő tiltó parancsáról.”⁸ – fejt ki Ravasz István Csendőrpuccs vagy zászlószentelés című cikkében.

Felmerül a kérdés, hogy vajon ki hozhatta a deportálás titkos tervét a Kormányzó tudomására?

Az informátor olyan személy lehetett, aki egyrészt kapcsolatban állt a német hatóságokkal, (és ők megbízhatónak vélték), másrészt meggyőződése az akció megakadályozására készítette.

Ferenczy, mint tudjuk, hivatalból az összekötő szerepét töltötte be a Gestapo és a magyar kormány között, és a deportálások végrehajtásának irányításában betöltött szerepe miatt bíztak hozzájuk való hűségében.

Titokban átadott információkról az adott körülmények között nem készültek írásos feljegyzések, mivel azok bármikor a Gestapo kezébe kerülhetek volna. Ennek következtében semmiféle dokumentum nem támasztja alá azt, amit Ferenczy 1946-ban egy vele készült interjúban állított, viszont nincs olyan adat sem, amely ezt megcáfolná:

„Július 2-ra zászlószentelési ünnepséget akartak rendezni Budapesten. Ez persze ürügy volt, a cél: minél több megbízható csendőrt felhozni Budapestre, és velük a németek segítségével végrehajtani a zsidók deportálását. Ezt magától Endre Lászlótól tudtam meg. [...] Hatodikára volt kitűzve a rajtaütés. A csillagos házakból összeszedték volna a zsidókat, és a pályaudvarokon e célból veszteglő német szerelvények nyomban megkezdték volna kiszállításukat, mégpedig úgy, hogy naponta legalább 9 000 zsidót szállítottak volna ki az országból. [...] A terv a megvalósulás előtt állott. [...] És ekkor ... ekkor futótűzként terjedt el a városban egy ellenőrizhetetlen, és ismeretlen forrásból fakadó hír. A hír arról tudott, hogy a csendőröket azért hozták fel Budapestre, mert Bakyék puccsot terveznek a kormányzó és a kormány ellen, és a nyilasokat akarják uralomra segíteni. [...] És ez mentette meg a budapesti zsidóságot attól, hogy a németek és Bakyék már júliusban deportálják. Mert ha az igazság híre terjedt volna el, vagyis az, hogy a csendőrök azért jöttek volna Budapestre, mert a németek segítségével rajtaütésszerűen deportálni akarják a zsidókat – akkor senki az ujját se mozdította volna meg. Mert mindenki remegett, mindenki félt a németektől. [...] De ha a kormányzó és a kormány ellen terveznek puccsot a csendőrök, az persze más! Akkor közbe is lehet lépni, anélkül, hogy a németek bármit is szólhatnának, hiszen a németek nem akarták a törvényes kormányt megbuktatni. A trükk sikerült...

- Ki volt a trükk kiagyalója?
- Nem mondhatom meg.

- Öntől indult ki ez a híresztelés?
- Nem mondhatom meg.
- Ne mondja meg. De okolja meg, miért nem mondhatja meg?
- Azért nem, mert ez a trükk elidegenítette a kormányzót a csendőrségtől.”⁹

Amennyiben Ferenczy elbeszélése valós tényeken alapul, valaki (feltehetően ő) azt a hírt indította útjára a Horthy kormányzóhoz hű körökben (főleg a tiszti kar tagjai között), hogy a Kormányzó hatalmának megdöntésére irányuló puccs készül. Így érte el, hogy a tervezett akció a hadsereg meghiúsítsa.

Ravasz István fent említett cikkében a következőképpen írja le ezeket az eseményeket: „Július 2-án Lázár Károly altábornagy, a Magyar Királyi Testőrség parancsnoka – ekkor még önhatalmúlag – lépett. Tájékoztatta Koszorús Ferenc vezérkari ezredest, az 1. páncélos-hadosztály vezérkari főnökét, aki épp a parancsnokot is helyettesítette. Budapesten akkor nem volt számottevő katonai erő, így jöttek számításba a közelben állomásozó páncélosok. [...] Július 3-án Koszorús ezredes már magától Horthytól kapott parancsot. [...] Koszorús személyesen szabta meg a feladatot a legnagyobb harcértékkel rendelkező 1. harckocsiezred és 1. felderítőzászlóalj parancsnokának, Baló Zoltán ezredesnek és Németh Imre alezredesnek: »Még aznap éjjel kidolgoztam és írásban kiadtam [...] a részletes intézkedésemet Budapest megrohanására és lezárására [...] az abban foglaltak végrehajtásához általam Budapestről adandó rádióparancsra kell(ett) megkezdenem.« [...]»

Horthy 5-én este magához hívatta Koszorús ezredest és utasította, hogy a felrendelt csendőralakulatokat, a zászlószentelési ünnepséget megakadályozva távolítsa el a fővárosból. A zsidók puccsszerű eltávolításának megelőzésére, és nem a »csendőrpuccs« leverésére.

Koszorús 23.30-kor kiadta rádióparancsát a két nappal korábban általa meghatározott feladat végrehajtására. Az 1. harckocsiezred és az 1. felderítőzászlóalj még éjszaka elérte a fővárost. Az alosztályok [...] hajnalra elfoglalták kijelölt állásaikat. [...] 6-ra virradóra Lázár altábornagy parancsára testőrök vitték a Várba a csendőrszázadok parancsnokait. Ott a Testőrség parancsnoka tájékoztatást adott nekik a páncélosok felvonulásáról, és felszólította őket arra, hogy telefonon adjanak parancsot a vidéki helyőrségekbe történő, lehetőség szerint legrövidebb időn belüli visszaindulásra. A csendőrtisztek, bár nem értették a történetet, s azok hátterét, a parancsot kiadták.

Koszorús ezredes reggel 7-kor tiszti járőrt küldött Baký államtitkárhoz. Emlékirataiban így ír:

»Értésére adtam, hogy a legfelsőbb parancs általam történő végrehajtásának kikényszerítésére az 1. pc. hadosztály csapataival itt állok. [...] elrendeltem Bakýnak, hogy 24 órán belül a csendőrzászlóaljaitól ürítse ki Budapestet. [...] Néhány perccel 9 óra előtt Baký azt mondta a járőrparancsnokomnak, [...] csendőreivel ki fog vonulni Budapestről.«

A csendőralakulatok 8-án délig befejezték a főváros kiürítését. 9-én a páncélosok visszatértek helyőrségeikbe. Az Eichmann-kommandó végrehajtó karhatalom nélkül maradt. Budapesten – egyelőre – visszaállt a hétköznapi rendje.”¹⁰

A budapesti gettó lakossága így egyelőre megmenekült a haláltáborokba szállítástól.

Egy újabb kísérlet a deportálásra

A Kormányzó deportálást leállító döntése ellenére, néhány nappal a „csendőrpuccs” megakadályozása után, a kistarcsai gyűjtőtáborból a németek egy zsidókat szállító szerelvényt indítottak útjára.

Berend Béla így emlékszik vissza az eseményekre:

„Ferenczy még egy jelentősebb dologban volt segítségünkre. Amikor a Gestapo Horthy parancsa ellenére 1944. július 17-én összefogdosta deportálásra a sárvári és a kistarcsai internáltakat, háromtagú delegációt vezettem hozzá (Nagy, Kruzveil és én), hogy akadályozza ezt meg. Kormányzói engedélyt kért és kapott, a vonat után száguldott autójával, Hatvanban utolérte azt, és a halálra ítéltet visszahozta." ¹¹

Az nem bizonyítható, hogy valóban Ferenczy kért engedélyt a vonat megállítására, de az igazolt, és ismert tény, hogy ő személyesen állította le a már útnak indult szerelvényt, és feltételezhető, hogy ténylegesen ő tájékoztatta az eseményről a Kormányzót.

„Horthy utasította Jaross Andor belügyminisztert a vonat kifutásának megakadályozására. Mivel az már elindult, Ferenczy alezredes maga fordította vissza egy csendőr-osztaggal Hatvanból a szerelvényt." ¹² – írja Ravasz István említett cikkében.

A titkos terv

Horthy Miklós tilalma ellenére a németek nem mondtak le a zsidóság deportálásáról. Újabb és újabb követelésekkel álltak a Kormányzó elé.

Tárgyalásokkal, hivatalos, legális úton már nem lehetett a német vezetést szándékaitól eltántorítani. A Kormányzó és a kormány válságos helyzetbe került.

Stern Samu, a Magyar Zsidók Tanácsának elnöke a következőképpen emlékezett vissza erre:

„Augusztus eleje van már, az idővel való versenyfutásban már ide értünk. A kormány hivatalos álláspontja szerint további deportálás nincs. Eichmannék azonban túl a presztízssérelmen éppen a fővárosi zsidóságot nem engedik ki karmaik közül. Veessenmayer és Winkellmann kihallgatáson jelennek meg a Kormányzónál, hivatkoznak a magyar kormánnyal kötött megállapodásra, amely szerint a zsidókérdés rendezésére kizárólag ők jogosultak. Ragaszkodnak a fővárosi zsidóság deportálásához és azzal fenyegetőznek, hogy – ha a csendőrséget meg nem kapják e célra – saját maguk fogják azt végrehajtani. A Kormányzó szilárdan kitart álláspontja mellett. Eichmann Berlinbe repül, majd visszatér és egyre fenyegetőbb magatartást tanúsít. Budapest körül állandóan nő az SS-csapatok száma. [...] Előttünk is nyilvánvaló volt, hogy a német követeléseknek nem lehet hosszabb ideig ellenállni, végeredményben az SS fogja végrehajtani a deportálást. Nincs Budapesten elegendő erő, amely ezt megakadályozhatja.

[...] Nagy és merész tervet gondoltunk ki ennek megakadályozására, és e célra Ferenczyt használtuk fel. [...] Titokban – a Tanácsból is rajtam kívül csak két tag tudta – kieszközlünk Ferenczy részére egy audienciát a Kormányzónál, aki neki a terv megvalósításához teljes támogatást ígér. Ferenczy vállalja azt, hogy a Gestapot biztosítja a csendőrség megbízhatóságáról, és megbeszéli Eichmannal a deportálást. Ennek végrehajtására felhoznak a fővárosba minél nagyobb számú csendőrséget, a vidéki városok rendőrségét és azon kívül megbízható katonai csapatokat is. A Kormányzó színleg ez ellen tiltakozni fog, de ezzel nem fognak törődni. A felérkező csapatok parancsnokait leváltják majd, és megbízható parancsnokokkal cserélik ki. Intézkednek, hogy a deportálás lebonyolítására hivatott szerelvényeket is előkészítsék. [...] Szóval mindent megtesznek a németek félrevezetésére, hadd higgyék, hogy a deportálás kitűzött terminusa komoly, és ezalatt feljöhessen minden szükséges alakulat és csapat, amelyek itt megbízható parancsnokokat kapnak, a rendelkezésre álló SS-csapatok ellensúlyozására. Mikor már minden előkészület megtörténik, egy-két nappal a deportálásra kitűzött terminus előtt a kormány jegyzékben közli majd a németekkel,

hogy minden deportálást megtilt, és rendeletének kész fegyveresen is érvényt szerezni. Ha elkerülhetetlen, összeütközésre is sor kerülhet, de merőben valószínűtlen, hogy a németek kenyértörésre vinnék a dolgot.

Ezt a veszedelmes tervet csak a legteljesebb titoktartás mellett lehetett megvalósítani. A Tanács három tagján: Dr. Wilheimen, Dr. Petőn és rajtam kívül csak a Kormányzó, a fia, Ferenczy és Lullay százados, Ferenczy helyettese tudott róla. A következő nap már fent voltam a Várban. Hétköznapi, szürke ruhában osontam fel egy hátsó lépcsőn a Kormányzóhoz, akinél kieszközöltem, hogy 24 órán belül valóban fogadta Ferenczyt [...]"¹³

Azonban egy váratlan esemény megakadályozta tervük megvalósítását:
„A főváros zsidósága a legnagyobb izgalomban van, a félelem és a kétségbeesés lett úrrá rajta. [...] Az ortodoxia egyes vezetői kilátástalannak látják a harcot, és mintegy ötvenen vonatra ülnek és sikerül nekik Bukarestbe kijutniok.

Midőn a szökés kitudódik – egy tanácstag is köztük volt – Eichmannal nem lehet bírni, tajtézik a dühtől. Napokig kutat, nyomoz, állandóan maga elé citál bennünket, és faggat, hogy tudunkkal történt-e a szökés. [...] Eichmann előkészíti a deportációt. Biztos, sima lebonyolítást akar, és ezért augusztus 17-én engem, valamint Dr. Pető Ernő és Dr. Wilhelm Károly tanácsstagokat [...] családtagjainkkal együtt lefogat és a Pestvidéki Fogházba zárat. [...] A Kormányzó azonban közbelépett, és mi kiszabadultunk.

[...] A kitűzött dátum rohamosan közeledett, minden előkészület megtörtént, a Tanács felkérte tehát a követségeket, hogy ebben az ügyben tartsanak konferenciát és jelentsék be tiltakozásukat az elhurcolás ellen.

Augusztus 22-én Angelo Rotta pápai nuncius elnökletével a semleges követek összeülnek, és ünnepélyes tiltakozó jegyzéket intéznek a Kormányzóhoz, és ezt a nuncius még aznap délután átnyújtja a Külügyminisztériumban. A Kormányzó is értesül erről. A terv szerint a kormány a külföldi tiltakozásra való hivatkozással tagadja meg a deportációt.

Sztójay már hosszabb ideje beteg, helyettese Reményi-Schneller pénzügyminiszter pedig nem meri a deportálást megtagadó jegyzéket a németeknek átadni, de egyik miniszter sem vállalkozik erre. Ferenczy menti meg a helyzetet, vállalja a közlést. Eichmannhoz elmegy és kijelenti, hogy a magyar kormány nem járul hozzá a deportáláshoz, és a fővárosba felhozott csapatok és a csendőrség szükség esetén fegyveresen fog minden német erőszakos kísérletnek ellenszegülni. Eichmann örjögve veszi tudomásul, hogy félrevezették, de fegyverhez mégsem mer nyúlni, és Berlinhez fordul utasításért. Augusztus 24-én éjszaka megérkezik Himmler válasza, és ez bizonyára tudomásul is vette a fordulatot, mert Eichmann egy újabb megállapodás megkötéséről hajlandó tárgyalásba bocsátkozni a magyar kormánnyal a zsidókérdés rendezése tárgyában.

Reményi-Schneller csak ezután – augusztus 25-én – meri a magyar kormánynak a deportálás megtagadásáról szóló jegyzéket Veessenmayer német követnek átnyújtani.

Mi pedig, akik munkánkat nem hozhattuk nyilvánosságra, ha népszerűségnek nem is örvehdettünk hittestvéreink részéről, örvedeztünk szívünkéből azon, hogy kényesen veszedelmes tervünk – hála Istennek – sikerült, és a fővárosi zsidóság deportálását másodsor is megakadályoztuk." ¹⁴

A nyilas hatalomátvétel után

1944. október 15. , Szálasi hatalomátvétele után a zsidóellenes intézkedések végrehajtására – elsősorban a munkaszolgálatosok kiszállításának lebonyolítására – szintén a csendőrséget használta fel.

Ferenczy – korábbi mentőtevékenysége miatt – halálos veszélyben érezte magát. Félelme megalapozott volt, mivel ha tettei kitudódnak, hűtlenség vádjával statáriális bíróság elé is állíthatják volna.

A leleplezéstől való félelmében végrehajtotta a Szálasi-kormány utasításait a munkaszolgálatosok kiszállításának irányításával kapcsolatban.

Erősen korlátozott lehetőségei mellett több esetben mégis vállalta a kockázatot, hogy segítséget nyújtson a hozzá forduló üldözötteknek.

A Nemzetközi Vöröskereszt külön csoportot szervezett az üldözött zsidóság megsegítésére. Menlevelek kiadásával, és egyéb módszerekkel életek sokaságát mentették meg.

Egyes esetekben ők is Ferenczyhez fordultak segítségért – amint a Lévai Jenő Szürke könyv-ében leírtak tanúsítják – eredménnyel:

„A mentési utazások során többször tapasztalták, hogy olyan zsidókat, akiket menlevelekkel hazahoztak, újra elfogtak, és elindítottak Hegyeshalom felé. Volt néhány olyan esetük is, hogy háromszor hozták vissza ugyanazt a deportált zsidót. Emiatt panaszt tettek a külügyminisztériumban, majd Born és Weyermann Ujváry tolmácsolása mellett eljártak Ferenczy Lászlónál, és erélyesen követelték, adja ki az utasítást, hogy akinek védlevele van, azt nem szabad deportálni. Ugyancsak Ferenczy segítségével érte el Ujváry azt, hogy az ún. »T«-csoport 25 tagját, »védett« századokbeli munkaszolgálatosokat, november 29-én nem deportálták, és folytathatták mentési akciójukat.”¹⁵

Szintén ezen szervezet keretében végezte áldozatos munkáját a fent is említett Ujváry Sándor író, újságíró is. Kockázatos mentőtevékenységét csak úgy tudta folytatni, hogy ehhez segítséget kért Ferenczytól, ahogy ezt Lévai Jenő is leírja:

„Javában folyt a mentési munka, amikor Ujváry visszaemlékezve Ferenczyvel való régi ismeretségére, elhatározta, hogy vele, aki most a zsidó ügyek teljhatalmú intézője volt, veszi fel újra a kapcsolatot. A Nemzetközi Vöröskereszt hivatalos igazolást állított ki, amelyben megbízta nevében való tárgyalásra. Ferenczy – bár ismerte Ujváry származását – elfogadta e megbízó levelet, sőt sikerült egy olyan tartalmú igazolványt is kiállíttatni vele, mely szerint Ujváry »összekötő« a Nemzetközi Vöröskereszt és a csendőrség között. Ezzel az igazolvánnyal azután már nagyszerűen lehetett operálni a nyilasoknál. Most még bátrabban lépett fel, s az igazolványra hivatkozva parancsokat adott ki nekik, amelyeket sok esetben teljesítettek is.”¹⁶

Ferenczy más esetben is nyújtott segítséget az üldözötteknek.

Erről tanúskodik Berend Béla népbírói tárgyalásának jegyzőkönyve:

„[...] 1944 novemberében az utcán téves rendeletértelmezés folytán 300 zsidó személyt összefogtak, és a rendőrkapitányságra kísérték be. Ezeket a vádlott szabadította ki a VII. kerületi rendőrkapitányságról. [...] amidőn Stern Samut és más tanácsstagot a Gestapo lefogta, és így az elhurcolás veszélyének voltak kitéve, a vádlott Ferenczy László csendőr-alezredes segítségével válságos helyzetéből kiszabadította. [...] Dr. Haller Árpád tanú által bizonyított ama tény, hogy őt Mauthausenbe indított deportáló csoportból a vádlott kimentette – csak ily irányú kapcsolatai alapján volt keresztülvihető.”¹⁷

Ferenczy más módon is igyekezett segítséget nyújtani a munkaszolgálatosoknak. Amikor megtudta, hogy a gyalogmentben hajtott csoporttal szemben kísérek milyen kegyetlenségeket követnek el, Vajna belügyminiszternél próbált meg közbenjárni az érdekükben, sajnos eredménytelenül. Ekkor teljesen szabálytalanul, önhatalmúlag, írásbeli meghatalmazásokat adott ki a budapesti konzulátus tagjainak, amelyben arra adott hatalmazta fel őket, hogy az erőltetett menetben hajtottakat még a határ elérése előtt – akit tudnak – hozzanak vissza.¹⁸

Ferenczy László és Berend Béla későbbi sorsa

Mindezen tettei ellenére Ferenczy Lászlót 1946-ban háborús és népellenes büntett vádjával népbíróság elé állították, és hiába bizonyították tanúk is mentőtevékenységét, halálra ítélték és 1946-ban kivégezték.

Ahogy az a koncepciók perekre jellemző, csak azoknak a tanúknak a vallomását tartották bizonyíték erejűnek és fogadták el, akik Ferenczy parancsra elkövetett tetteinek áldozatai, ill. azok hozzátartozói voltak.

Ügyvédje hiába fellebbezett, azt nem fogadták el, másodfokú tárgyalást nem engedélyeztek, és kegyelmi kérvényét is elutasították.

Ferenczy az utolsó pillanatig reménykedett abban, hogy az életmentésben játszott fontos szerepe megmenti őt az akasztófától, és tetteit majd elismerik, és úgy fognak rá tekinteni, mint a budapesti zsidóság egyik megmentőjére. Amikor rádöbbsent, hogy elismerés helyett milyen „jutalomban” részesítik, (egy szemtanú elmondása szerint) lelkileg teljesen összeomlott, nem csak a félelemtől, hanem a szörnyű csalódástól is. Erről tanúskodik egy megrázó dokumentum is, egy levél, amelyet Ferenczy a per ideje alatt írt, és megkísérelte azt kijuttatni – sikertelenül. Ebben azért könyörög feleségének, hogy küldjön be számára egy gyorsan ölő mérget, mert nem bírja tovább ezt a szörnyű lelki szenvedést.¹⁹

Dr. Berend Béla főrabbi ellen – aki Ferenczyvel együttműködve hajtotta végre mentőakcióit – 1946-ban büntetőeljárás indult, amely során a főrabbit szintén háborús és népellenes bűnökkel: besúgás, árulás, kollaboráció, hullagyalázás, stb. vádolták. A tárgyaláson mégis meg tudta védeni igazát, és a tanúvallomások figyelembevételével, fellebbezés után felmentették őt. A kedvező ítélet ellenére, megszégyenítő sajtókampány indult ellene, amely a közvéleményt erősen igyekezett ellene hangolni. 1987-ben, az Egyesült Államokban halt meg, és sajnos egész életében nem kapott igazán erkölcsi elégtételt.

Visszaemlékezésében így ír erről:

„[...] E cikk keretében lehetetlenség felsorolni azokat az eredményeket, amiket 1944-ben, az »antiszemitizmus cionizálásával« elértem, még kevésbé azokat az erőfeszítéseket, amik – fájdalom – sikertelenek maradtak. Nem rajtam múltak. És mi lett értük a köszönet, az elismerés? Börtönbe hurcoltatások, NKVD-»kihallgatások«, ávós kínzások, fegyház és felmentést ignoráló rágalomhadjárat, élethossziglanig tartó befekettítés, szóban és írásban az óceán mindkét partján.”²⁰

Ferenczy megítélése

A háború után Ferenczyt kétszínűséggel, kétkulacos politika folytatásával vádolták. Mentőtevékenysége ismeretében valószínűsíthető, hogy saját mentségére felhozott bizonyítékai, védekezése hiteles tényeken alapul:

„De nekem feltétlenül szükségem volt arra, hogy a németek bizalmát megnyerjem, ellenkező esetben semmit sem tehettem volna az üldözöttek érdekében. [...]”

- Nagyon sokan azt mondták, hogy Ön kétszínű játékot űz. Igaz volt ez?
- Igaz. Kénytelen voltam. A németek felé a hajthatatlan, kemény antiszemitát kellett megjátszanom. Tudtam, nem az a fontos hogy milyen embernek tartanak. Az eredmény a fontos.”²¹

Irodalomjegyzék:

1. Freudiger Fülöp visszaemlékezése (Schmidt Mária: Kollaboráció vagy kooperáció? Minerva, Budapest, 1990. 306. o.)
2. Részlet Dr. Berend Béla népbíróági perének tárgyalási jegyzőkönyvéből (Orsz. Levéltár XX-4-b-8293-1946/56/2. d)
3. Freudiger Fülöp visszaemlékezése (Schmidt Mária: Kollaboráció vagy kooperáció? Minerva, Budapest, 1990. 314-315. o.)
4. Szirmai Rezső: Fasiszta lelkek – Interjúk háborús bűnösökkel (Faust, Budapest, 1946. 82-83. o.)
5. Részlet Dr. Berend Béla népbíróági perének tárgyalási jegyzőkönyvéből (Orsz. Levéltár XX-4-b-8293-1946/56/2. d)
6. Horthy Miklós: Emlékirataim (Weller Publishing Co. Ltd. , Toronto, 1974. 2. kiad., 261. o.)
7. Uo.
8. Ravasz István: Csendőrpuccs vagy zászlószentelés? (Magyar Honvéd, 1994., 27. sz.)
9. Szirmai Rezső: Fasiszta lelkek – Interjúk háborús bűnösökkel (Faust, Budapest, 1946. 84-85. o.)
10. Ravasz István: Csendőrpuccs vagy zászlószentelés? (Magyar Honvéd, 1994., 27. sz.)
11. Berend Béla visszaemlékezése (Schmidt Mária: Kollaboráció vagy kooperáció? Minerva, Budapest, 1990. 351. o.)
12. Ravasz István: Csendőrpuccs vagy zászlószentelés? (Magyar Honvéd, 1994., 27. sz.)
13. Stern Samu visszaemlékezése (Schmidt Mária: Kollaboráció vagy kooperáció? Minerva, Budapest, 1990.)
14. Uo.
15. Lévai Jenő: Szürke könyv (Officina, Budapest, 1946. 200. o.)
16. Uo. 191. o.
17. Részlet Dr. Berend Béla népbíróági perének tárgyalási jegyzőkönyvéből (Orsz. Levéltár XX-4-b-8293-1946/56/2. d)
18. Szirmai Rezső: Fasiszta lelkek – Interjúk háborús bűnösökkel (Faust, Budapest, 1946. 88. o.)
19. Ferenczy László levele feleségéhez (Történeti Hivatal, V-79348)
20. Berend Béla visszaemlékezése (Schmidt Mária: Kollaboráció vagy kooperáció? Minerva, Budapest, 1990.)
21. Szirmai Rezső: Fasiszta lelkek – Interjúk háborús bűnösökkel (Faust, Budapest, 1946. 91. o.)

Előadás

Kiegészítések egy hiányos képhez

Ferenczy László csendőr-alezredes szerepe a magyarországi holocaust idején

Bevezetés

A történettudomány ma már szerencsére részben feltárta az ötvenes évek koncepciók pereinek valódi hátterét, és azok kárvallottjai a rehabilitációval megkapták a megérdemelt erkölcsi elégtételt, azonban az 1945 utáni perek között is több olyan ismert, amelynek elítélteje ártatlanok voltak, vagy pedig az ítélet az indokoltnál sokkal súlyosabb volt, tehát a per koncepciósnak, vagy koncepciók jellegűnek tekinthető.

A csendőrség II. Világháború utáni megítélésére is ez volt a jellemző. Itt a kollektív bűnösség elve érvényesült, ezért aki ennek a testületnek a tagja volt, könnyen válhatott bűnbakká, az állam által szított gyűlölet, bosszúhadjárat áldozatává.

Ferenczy László csendőr-alezredes esete ennek a jelenségnek egyik kirívó példája.

A Csendőrség és Ferenczy László szerepe a deportálásokban

Amint tudjuk, Magyarország német megszállása után a deportálás gyakorlati végrehajtására a M. Kir. Csendőrség kapott parancsot, és a kezdetektől kénytelen volt részt venni benne.

A háború utáni vádakkal ellentétben ez nem a testület esetleges antiszemita, fasiszta jellegéből adódott. A csendőrség egészére ez egyáltalán nem volt jellemző.

Ennek a valódi oka az volt, hogy Eichmann csoportjának létszáma csak az adminisztratív irányításra volt elegendő, a deportálás gyakorlati végrehajtásához szükséges karhatalmi erő hiányzott. Ezért vonták be ebbe a magyar Csendőrséget, szükség esetén a Rendőrséget és a Vámőrséget is (miután a deportálás vidéken indult meg, főleg a Csendőrséget használták fel). A feladat irányítására Ferenczy László csendőr-alezredest, a budapesti Csendőrség Nyomozó-Alosztályának vezetőjét jelölték ki.

Ferenczy László életének a vizsált események előtti részéről nem maradtak fenn dokumentumok, csak annyit tudhatunk meg róla, hogy 1898. március 8-án született az erdélyi Felsővisón. 1917-ben kezdte meg szolgálati idejét, és 1940-ben léptették elő alezredessé.

A magyarországi zsidóüldözés ideje alatti tevékenysége rendkívül ellentmondásos és különös volt.

Egyrészt folyamatosan végezte a parancsba kapott feladatot: a deportálások végrehajtásának irányítását, másrészt amint lehetőségei engedték, mindent megtett az üldözött zsidóság megmentése, szenvedéseinek enyhítése érdekében.

Mentőtevékenységére az adta a lehetőséget, hogy hivatalból az összekötő szerepét töltötte be a Magyar Zsidók Tanácsa és a kormány ill. a német hatóságok (a Gestapo és a Sonderkommando) között.

Karl Lutz mentőakciója

A deportálások kezdetétől sokan vették ki részüket az embermentésből. Köztük volt Karl Lutz svájci konzul is, aki menleveleket kiadásával lehetővé tette az üldözöttek Svájcba való kimenekülését.

Ferenczy ennek a tervnek a megvalósításában jelentős segítséget nyújtott.

A konzullal rendszeresen tárgyalásokat folytatott ezzel kapcsolatban. Ahogy azt Freudiger Fülöpnek, a Magyar Zsidók Tanácsa egyik vezető személyiségének visszaemlékezése is tanúsítja, hamarosan megállapodás jött létre, melynek értelmében legelőször is egy kb. 2 000 személyből álló transzportot kívántak összeállítani. Úgy képzelték, hogy a transzport svájci kollektív útlevelet kap, s a Vöröskereszt, valamint a svájci követség hivatalnokai kísérik majd. Ferenczy még ahhoz is hozzájárult, hogy a magyar határig kellően erős csendőri fedezetet biztosítson, nehogy az SS a legutolsó pillanatban esetleg megakadályozza az akciót.

Az Auschwitz-i jegyzőkönyv és a deportálások leállításának

A deportálások kezdeti időszakában általában mindenki úgy tudta, hogy a kiszállított zsidókat munkatáborokba viszik, ahol dolgozniuk kell.

A Tanács tagjai márciusban kezdtek értesítéseket szerezni arról, hogy a deportáltakat nem munkatáborokba viszik dolgozni (ahogy eddig mindenki hitte), hanem megsemmisítő táborokba, ahol szörnyű körülmények között tartják fogva, majd gázkamrákban megölik őket.

Ferenczyhez májusban jutottak el a hírek Auschwitz borzalmairól, amit először nem hitt el.

A hírek hitelességének ellenőrzése céljából megkérte Berend főrabbit, hogy szerezzen információkat közvetlenül a zsidóságtól a Gestapo túlkapásaival kapcsolatban.

Ferenczy, miután információkhoz jutott Auschwitz szörnyűségeiről, személyesen akart meggyőződni azok igazságáról, és kérelmezte a német hatóságoknál, hogy személyesen ő, vagy egy általa kijelölt bizottság kimehessen megtekinteni az ún. munkatábort, még a következő csoport kiszállítása előtt.

A németek válasza az volt, hogy csak az újabb transzport után adnak erre lehetőséget. Ferenczy, ezen felháborodva, azonnali intézkedések foganatosítását követelte.

Közvetlenül Horthy kormányzóhoz akart fordulni a deportálások leállításának kieszközlése céljából.

Ferenczy közölte, hogy ők ketten nem akarnak mást a kormányzótól, csak egy nyilatkozatot, hogy az nem kívánja a zsidók deportálását.

(A kérdésre, hogy ezt akár ebben az esetben hogyan akarja megakadályozni, Ferenczy közölte, hogy van 19 000 jól felfegyverzett csendőre, akik a katonai hatóságok hozzájárulásával, az ő parancsára használni fogják a fegyverüket, amennyiben az SS erőszakot alkalmazna.)

A M. Zsidók Tanácsa tagjai által összegyűjtött információkat – amelyek később Auschwitz-i jegyzőkönyvek néven vált ismertté – el is juttatta Horthy kormányzóhoz, emellett egy 5 pontból álló memorandumot adott át neki, amelyben a deportálások leállítását követelte. Az ún. Auschwitz-i jegyzőkönyv több úton is eljutott a Kormányzóhoz. A nemzetközi tiltakozás mellett ez a sokkoló hatású dokumentum volt az, amely arra készítette Horthy Miklós kormányzót, hogy elhatározza a deportálások leállítását. Az erre vonatkozó döntését július 7-én hivatalosan is kimondta.

1946-ban, amikor Nürnbergben Horthy Miklóst tanúként hallgatták ki, és felvetődött az ellene történő vádemelés kérdése is, a Magyar Zsidók Tanácsa vezetőségének egykori tagjai, Stern Samu, Pető Ernő és Wilhelm Károly nyilatkozatot adtak ki arról, hogy a budapesti zsidóságot Horthy kormányzó közbelépése mentette meg.

A Holocaust túlélői ma is hálással emlékeznek Horthy Miklós kormányzó életmentő döntésére. Erről tanúskodik ma is a Horthy-mauzóleumban egy koszorú szalagján olvasható felirat: „A hálás zsidóságtól”

A „csendőrpuccs”

1944 július elején Baky László politikai és Endre László közigazgatási belügyi államtitkárok Budapesten a Rendőrség megerősítésére csendőralakulatokat összpontosított annak ellenére, hogy a Kormányzó már meghozta deportálások leállításával kapcsolatos döntését.

Az apropót a galántai egység zászlószentelési ünnepe adta.

A Kormányzó, ahogy későbbi visszaemlékezése tanúsítja, olyan információkhoz jutott, amely szerint a csendőrségnek ilyen nagyszámú egységét azért vonják össze, hogy az ő döntése ellenére a zsidók rajtaütésszerű deportálását végrehajtsák:

„Összefogásukra és eltávolításukra Baky és Endre, a két belügyi államtitkár rajtaütésszerű akciót tervezett. Erre a hírre az Esztergom mellett állomásozó páncéloshadosztályt Budapestre rendeltem, és a budapesti csendőrség parancsnokát utasítottam, hogy ha kell, erőszakkal akadályozza meg a zsidók elszállítását.”

Tehát a Kormányzó (ha hitelt adunk szavainak), környezetével ellentétben tudta, hogy itt nem egy ellene irányuló puccs készül, hanem az ő döntése ellenére végrehajtott deportálás.

A Kormányzóval ellentétben, a Hozzá hű körökben pedig valaki azt a hírt indította útjára, hogy egy Horthy hatalmának megdöntésére irányuló puccs készül. Így érte el, hogy a tervezett akciót a hadsereg meghiúsítsa.

Horthy 5-én este magához hívatta Koszorús ezredest és utasította, hogy a felrendelt csendőralakulatokat, a zászlószentelési ünnepeket megakadályozva távolítsa el a fővárosból. Felmerül a kérdés, hogy vajon ki hozhatta a deportálás titkos tervét a Kormányzó tudomására?

Az informátor olyan személy lehetett, aki egyrészt kapcsolatban állt a német hatóságokkal, (és ők megbízhatónak vélték), másrészt meggyőződése az akció megakadályozására készítette.

Ferenczy, mint tudjuk, hivatalból az összekötő szerepét töltötte be a Gestapo és a magyar kormány között, és a deportálások végrehajtásának irányításában betöltött szerepe miatt bíztak hozzájuk való hűségében.

Titokban átadott információkról az adott körülmények között nem készültek írásos feljegyzések, mivel azok bármikor a Gestapo kezébe kerülhetek volna. Ennek következtében semmiféle dokumentum nem támasztja alá azt, amit Ferenczy 1946-ban egy vele készült interjúban állított, viszont nincs olyan adat sem, amely ezt megcáfolná.

A budapesti gettó lakossága így egyelőre megmenekült a haláltáborokba szállítástól.

Egy újabb kísérlet a deportálásra

A Kormányzó deportálást leállító döntése ellenére, néhány nappal a „csendőrpuccs” megakadályozása után, a kistarcsai gyűjtőtáborból a németek egy zsidókat szállító szerelvényt indítottak útjára.

Kormányzói engedélyt kért és kapott, a vonat után száguldott autójával, Hatvanban utolérte azt, és a halálra ítéltet visszahozta.

Az nem bizonyítható, hogy valóban Ferenczy kért engedélyt a vonat megállítására, de az igazolt, és ismert tény, hogy ő személyesen állította le a már útnak indult szerelvényt, és feltételezhető, hogy ténylegesen ő tájékoztatta az eseményről a Kormányzót.

A nyilas hatalomátvétel után

1944. október 15. , Szálasi hatalomátvétele után a zsidóellenes intézkedések végrehajtására – elsősorban a munkaszolgálatosok kiszállításának lebonyolítására – szintén a csendőrséget használta fel.

Ferenczy – korábbi mentőtevékenysége miatt – halálos veszélyben érezte magát. Félelme megalapozott volt, mivel ha tettei kitudódnak, hűtlenség vádjával statáriális bíróság elé is állíthatták volna.

A leleplezéstől való félelmében végrehajtotta a Szálasi-kormány utasításait a munkaszolgálatosok kiszállításának irányításával kapcsolatban.

Erősen korlátozott lehetőségei mellett több esetben mégis vállalta a kockázatot, hogy segítséget nyújtson a hozzá forduló üldözötteknek.

A Nemzetközi Vöröskereszt külön csoportot szervezett az üldözött zsidóság megsegítésére. Menlevelek kiadásával, és egyéb módszerekkel életek sokaságát mentették meg.

Egyes esetekben ők is Ferenczyhez fordultak segítségért – amint a Lévai Jenő Szürke könyv-ében leírtak tanúsítják – eredménnyel.

Ferenczy más módon is igyekezett segítséget nyújtani a munkaszolgálatosoknak. Amikor megtudta, hogy a gyalogmentben hajtott csoporttal szemben kísérőik milyen kegyetlenségeket követnek el, Vajna belügyminiszternél próbált meg közbenjárni az érdekükben, sajnos eredménytelenül. Ekkor teljesen szabálytalanul, önhatalmúlag, írásbeli meghatalmazásokat adott ki a budapesti konzulátus tagjainak, amelyben arra hatalmazta fel őket, hogy az erőltetett menetben hajtottakat még a határ elérése előtt – akit tudnak – hozzanak vissza.

Ferenczy László későbbi sorsa

Ferenczy Lászlót mindezen tettei ellenére 1946-ban háborús és népellenes büntett vádjával népbíróság elé állították.

Ahogy az a koncepciós perekre jellemző, csak azoknak a tanúknak a vallomását tartották bizonyíték erejűnek és fogadták el, akik Ferenczy parancsra elkövetett tetteinek áldozatai, ill. azok hozzátartozói voltak.

Ügyvédje hiába fellebbezett, azt nem fogadták el, másodfokú tárgyalást nem engedélyeztek, és kegyelmi kérvényét is elutasították, és az ítéletet végrehajtották.

Ferenczy az utolsó pillanatig bízott abban, hogy az életmentésben játszott fontos szerepe megmenti őt a halálos ítélettől, és abban is reménykedett, hogy úgy fognak rá tekinteni, mint a budapesti zsidóság egyik megmentőjére. Amikor rádöbbedt, hogy elismerés helyett milyen „jutalomban” részesítik, (egy szemtanú elmondása szerint) lelkiileg teljesen összeomlott, nem csak a félelemtől, hanem a szörnyű csalódástól is. Erről tanúskodik egy megrázó dokumentum is, egy levél, amelyet Ferenczy a per ideje alatt írt, és megkísérelte azt feleségének kijuttatni – sikertelenül. Ebben azért könyörög feleségének, hogy küldjön be számára egy gyorsan ölő mérget, mert nem bírja tovább ezt a szörnyű lelki szenvedést.

Ferenczy megítélése

A háború után Ferenczyt kétszínűséggel, kétkulacos politika folytatásával vádolták, több helyen kettős ügynöknek is nevezik.

Mentőtevékenysége ismeretében valószínűsíthető, hogy saját mentségére felhozott bizonyítékai, védekezése hiteles tényeken alapulnak:

Előadásomat az ő szavaival szeretném zárni, amelyeket egy 1946-ban készült interjúban mondott:

„De nekem feltétlenül szükségem volt arra, hogy a németek bizalmát megnyerjem, ellenkező esetben semmit sem tehettem volna az üldözöttek érdekében. [...]

- Nagyon sokan azt mondták, hogy Ön kétszínű játékot űz. Igaz volt ez?
- Igaz. Kénytelen voltam. A németek felé a hajthatatlan, kemény antiszemitát kellett megjátszanom. Tudtam, nem az a fontos hogy milyen embernek tartanak. Az eredmény a fontos."

Kádár Éva

Kiegészítések egy hiányos képhez

Ferenczy László csendőr-alezredes szerepe
a magyarországi holocaust idején

**KOVÁCS ZOLTÁN ANDRÁS.
A SZÁLASI KORMÁNY
BEÜGYMINISZTERIUNTA.**

FERENCZY LÁSZLÓ – az 1939-ben készült képen csendőr századosi egyenruhában – a nyilasok hatalomra kerülése után a csendőrség központi nyomozó parancsnokságának parancsnoka, valamint a „*szídó ügyek teljes jogkörű intézője*” volt. (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum)

Bp. 2001. okt. 17.
BUDAPEST
2001

Perjéti Györgyvel

vevetelek,

Káldt Éva.

Köszönöm nepeim a

szel segítséget!

Előzmények

1944 március 19-ig, Magyarország német megszállásáig hazánk azoknak az államoknak a csoportjába tartozott, amelyek Németország különböző mértékben alárendelt szövetségei voltak, és önként csatlakoztak hozzá.

Magyarország az 1930-as évek második felétől fokozatosan közeledett Németországhoz, és egyre inkább befolyása alá került. Ennek a jelenségnek az oka legfőképp az elcsatolt területeink visszaszerzéséhez fűzött remény volt, amelyre vonatkozóan Hitler ígéretet tett.

1943-ra hazánk csatlakozott a Tengelyhatalmakhoz alárendelt szövetségesként.

A segítség ára – zsidóellenes intézkedések

A német megszállásig Magyarország a zsidóság üldözése szempontjából szinte szigetnek számított. A zsidóság jogait korlátozó törvényeket hoztak ugyan, de 1944 márciusáig életük még nem került közvetlen veszélybe. A környező országokból – főleg Lengyelországból – menekült üldözöttek Magyarországon találtak menedéket.

1944. március 21-én, Németország rendelkezéseinek megfelelően Budápesten megalakult a Magyar Zsidók-Tanácsa, amely összekötő szerepet töltött be a német hatóságok és a zsidóság között. Elnökéül Stern Samut választották meg. A Tanács 1944 novemberétől (a budapesti gettó megszervezése után) a nyilasok elől bújdosni kényszerült Stern helyett Domonkos Miksa irányításával működött.

Március 29-től, a Sztójay-kormány működése alatt megkezdték az ún. zsidórendeletek életbe léptetését. Ezek egyre szűkebbre szorították a zsidók jogait és életét. Elrendelték a sárga Dávid-csillag viselését, a zsidók vagyonának elkobzását vagy zár alá vételét. A zsidórendeletek végrehajtását Endre László, a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára felügyelte.

Adolf Eichmann, a Birodalmi Biztonsági Főhivatalnak a zsidókérdés „végső megoldásával” megbízott osztályvezetője, aki a német megszálló csapa-

tokkal együtt érkezett Magyarországra, Budapesten állította fel központját, és 10 vidéki kirendeltséget is szervezett.

Április 7-én német utasításra értekezletet tartottak a Magyar Királyi Belügyminiszteriumban, ahol döntést hoztak a gettók felállításáról.¹

A végrehajtást csendőrkörletenként rendelték el. A gettók gyakran téglagyárak területén létesültek, ahol embertelen körülmények uralkodtak. Összesen 40 gettót hoztak létre.

Május 4-5-én Bécsben az SD (Német Biztonsági Szolgálat), a Birodalmi Vasút és a Magyar Királyi Csendőrség képviselői megtárgyalták a zsidók deportálásának menetét. Hivatalosan munkaerő-kiutaztatásról volt szó², valójában azonban a haláltáborokba szállították ki a gettók lakóit.

A Csendőrség és Ferenczy László szerepe a deportálásokban

A deportálás gyakorlati végrehajtására a Csendőrség kapott parancsot, és a kezdetektől részt vett benne.

A háború utáni vádakkal ellentétben ez nem a testület esetleges aniszemilita, fasiszta jellegéből adódott. A csendőrség egésze ez nem volt jellemző.

Eichmann csoportjának létszáma csak az adminisztratív irányításra volt elegendő, a deportálás gyakorlati végrehajtásához szükséges karhatalmi erő hiányzott. Ezért vonták be ebbe a magyar Csendőrséget, szükség esetén a Rendőrséget és a Vámőrséget is (miután a deportálás vidéken indult meg, főleg a Csendőrséget használták fel).

A feladat irányítására Ferenczy László csendőr-alezredes, a budapesti Csendőrség Nyomozó-Alosztályának vezetőjét jelölték ki.³

Ferenczy László 1898. március 8-án született Felsővíszón. Életének a vizsált események előtti részéről nem maradtak fenn dokumentumok, csak annyit tudhatunk meg róla, hogy 1917-ben kezdte meg szolgálati idejét, és 1940-ben léptették elő alezredessé.⁴

A magyarországi zsidóüldözés ideje alatti tevékenysége ellentmondásos és különös volt.

Egyrészt folyamatosan végezte a parancsba kapott feladatot: a deportálások végrehajtásának irányítását, másrészt amint lehetőségei engedték, sokat tett az üldözött zsidóság megmentése, szenvedéseinek enyhítése érdekében.

Mentőtevékenységére az adta a lehetőséget, hogy hivatalból az összekötő szerepét töltötte be a Magyar Zsidók Tanácsa és a kormány ill. a német hatóságok (a Gestapo és a Sonderkommando) között.

Karl Lutz mentőakciója

A deportálások kezdetétől sokan vették ki részüket az embermentésből. Köztük volt Karl Lutz svájci konzul is, aki menleveleket adott ki, és lehetővé tette az üldözöttek Svájcba való kimenekülését.

Ferenczy ennek a tervnek a megvalósításában jelentős segítséget nyújtott. Freudiger Fülöp, a zsidóság egyik legbefolyásosabb személyisége, a Tanács vezetőségének tagja így emlékszik vissza erre:

„Magyarországon a svájci képviselőt vette kezébe ennek az első nagyszabású kivándorlási tervnek a megvalósítását. Svájc és a Vöröskereszt nevében Jaeger követ és Lutz főkonzul kezdett tárgyalásokat a különböző magyar és német kormány- ill. hivatalos szervekkel. [...] Ferenczy alezredes, (aki aki a svájci konzullal való tárgyalásokon részt vett), teljes erővel támogatta az ügyet.

Hamarosan megállapodás jött létre, melynek értelmében legelőször is egy kb. 2 000 személyből álló transzportot kívántak összeállítani. Úgy képzelték, hogy a transzport svájci kollektív útlevelet kap, s a Vöröskereszt, valamint a svájci követség hivatalnokai kísérik majd. Ferenczy még ahhoz is hozzájárult, hogy a magyar határig kellően erős csendőri fedezetet biztosítson, nehogy az SS a legutolsó pillanatban megint valami rossz húzást csináljon.”⁵

Az Auschwitzi jegyzőkönyvek és a deportálások leállításása

Ferenczy – mint a Zsidó Tanács összekötője – a Tanács tagjai közül legfőképp Dr. Berend Béla főrabival állt állandó kapcsolatban.

Dr. Berend Béla Szigetváron működött főrabiként, majd 1944 márciusától a budapesti gettó főrabjaként látott el lelkeszi feladatokat, és a Budapesti Zsidó Tanács vezetőségének tagja volt.⁹

A Tanács tagjai értesüléseket szereztek arról, hogy a kiszállított zsidókat nem munkatáborokba viszik dolgozni (ahogy eddig mindenki hitte), hanem megsemmisítő táborokba, ahol szörnyű körülmények között tartják fogva, majd gázkamrákban megölik őket.

Ferenczyhoz júniusban jutottak el a hírek Auschwitz börtalmairól, amit először nem hitt el.

A hírek hitelességének ellenőrzése céljából megkérte Berend főrabot, hogy szerezzen információkat közvetlenül a zsidóságtól a Gestapo túllkapásaival kapcsolatban.

Erről tanúskodnak Berend Béla 1946-os – felmenéssel végződő – népbíró-sági perének dokumentumai. Részlet az ítélet indoklásából:

„...a vádlott (Berend) őt (Ferenczyt) a zsidóság ügyében többször felkereste, a vádlottat később a németek elleni adatgyűjtésre kérte fel, amit a vádlott nem kis életveszéllyel vállalt is. Ezek az adatok később a kormányzóhoz jutva a németellenes front kialakítását eredményezték, Bonczos akkori belügy-miniszter is ennek folytán hangolódott a németek ellen. (...) a vádlott őt (Ferenczyt) a pesti zsidóság deportálásának kivédésére, valamint egyes zsidó tudósoknak a munkatáborokból való leszerelésére kérte fel, bemutatta neki az auschwitzi börtölmunkáról készített jegyzőkönyvet, és bizonyította továbbá azt is, hogy 1944 augusztus havában Stern Samunak, Dr. Wilhelm Károlynak, Dr. Pető Ernőnek és ezek családtagjainak a Gestapo részéről történt letartóztatásából való kimentése is a vádlott által vezetett küldöttség fellépésének tudható be.”¹⁰

Ferenczy, miután információkhoz jutott Auschwitz szörnyűségeiről, személyesen akart meggyőződni azok igazságáról, és kérelmezte a német hatóságoknál, hogy személyesen ő, vagy egy általa kijelölt bizottság kimehessen megtekinteni az ún. munkatáborot, még a következő csoport kiszállítása előtt.¹¹

A németek válasza az volt, hogy csak az újabb transzport után adnak erre lehetőséget.

Ekkor megbizonyosodott arról, hogy a haláltáborokkal kapcsolatos hírek igazak.

Ferenczy, ezen felháborodva, azonnali intézkedések fogantatását követelte.

A Zsidó Tanácsból szerzett információkról jelentést tett Sztójajnyak, Jarossnak, Antalnak, Faraghónak, Bakynak és Endrének.

Ezután közvetlenül Horthy kormányzóhoz akart fordulni a deportálások leállításának kieszközölése céljából, ezért a megsemmisítő táborokról megtudottakat – amelyeket az ún. *Auschwitzi jegyzőkönyvek* tartalmaztak – jelenlét formájában átadta neki.

A nemzetközi tiltakozás mellett ez a sokkoló hatású dokumentum volt az, amely végül a Kormányzót a deportálások leállítására készítette.

A minisztertanács ülése június 24-én a deportálások várható következményével foglalkozott. A június 26-i koronatanács Horthy felszólította a kormányt, hogy a budapesti zsidók deportálásához ne kezdjen hozzá. Július 7-én végleges döntést hozott a deportálások leállításáról.¹²

A „csendőrpuccs”

1944 július elején Baky László politikai és Endre László közigazgatási belügyi államtitkárok Budapesten a Rendőrség megerősítésére csendőralakulatokat összpontosított annak ellenére, hogy a Kormányzó már meghozta deportálások leállításával kapcsolatos döntését.

Ekkorra már a fővárosban volt a galántai, a nagyváradi és az ungvári csendőrtanászlóalj, és néhány önnálló tanszázad.

Az aprópót a galántai egység zászlószentelési ünnepsége adta, amelyre zászlóanyának Horthy Miklósnét kérték fel.

A Kormányzó, ahogy későbbi visszaemlékezése tanúsítja, olyan információkhoz jutott, amely szerint a csendőrségnek ilyen nagyszámú egységét azért vonják össze, hogy az ő döntése ellenére a zsidók rajtaütésszerű deportálását végrehajtsák:

„Összefogásukra és eltiárolításukra Baky és Endre, a két belügyi államtitkár rajtaütésszerű akciót tervezett. Erre a híre az Esztergom mellett állomásozó páncéloshadosztályt Budapestre rendeltem, és a budapesti csendőrség páncelnokát utasítottam, hogy ha kell, erőszakkal akadályozza meg a zsidók elszállítását.”¹³

Tehát a Kormányzó (ha hitelt adunk szavainak), környezetével ellentétben tudta, hogy itt nem egy ellene irányuló puccs készül, hanem az ő döntése ellenére végrehajtott deportálás.

„Horthy kormányzó környezetének néhány tagja egyre idegesebben szemlélte a készülődést. Felmerült bennük annak lehetősége (fél évszázad távlatából már tudjuk: alaptalanul), hogy a németekre támaszkodva a szélsőjobboldal kísérletet tesz a Berlin számára egyre kényelmetlenebbé váló kormányzó kikapcsolására az ország vezetéséből. Ha a német követtség képes deportáltatni a budapesti zsidóságot, akkor a magyar szélsőjobboldallal együtt el is érte ezen célját. Maga a kormányzó nem vont le ennyire messzesemenő következtetéseket. Bizott, és joggal bízott a csendőrok hűségében. Azt azonban el tudta képzelni, hogy a fővárosban összpontosított csendőri erőket felhasználják a zsidók puccsszerű deportálására, mielőtt még a csendőrok tudomást szereznek az ő tiltó parancsáról.”¹⁴ – fejté ki Ravasz István *Csendőrpuccs vagy zászlószentelés* című cikkében.

Felmerül a kérdés, hogy vajon ki hozhatta a deportálás titkos tervét a Kormányzó tudomására?

Az informátor olyan személy lehetett, aki egyrészt kapcsolatban állt a német hatóságokkal, (és ők megbízhatónak vélték), másrészt meggyőződése az akció megakadályozására készítette.

Ferenczy, mint tudjuk, hivatalból az összekötő szerepét töltötte be a Gestapo és a magyar kormány között, és a deportálások végrehajtásának irányításában betöltött szerepe miatt bíztak hozzájuk való hűségében.

Titokban átadott információkról az adott körülmények között nem készültek irások feljegyzések, mivel azok bármikor a Gestapo kezébe kerülhettek volna. Ennek következtében semmiféle dokumentum nem támasztja alá azt, amit Ferenczy 1946-ban egy vele készült interjúban állított, viszont nincs olyan adat sem, amely ezt megcáfolná:

„Július 2-ra zászlószentelési ünnepséget akartak rendezni Budapesten. Ez persze ürügy volt, a cél: minél több megbízható csendőrt felhozni Budapestre, és velük a németek segítségével végrehajtani a zsidók deportálását. Ezt magától Endre Lászlótól tudtam meg. (...) Hatodikára volt kiűzve a rajtaütés. A csillagos házakból összeszedték volna a zsidókat, és a pályaudvarokon e célból vesztglő német szerelvények nyomban megkezdtek volna kiszállításkat, mégpedig úgy, hogy naponta legalább 9 000 zsidót szállítottak volna ki az országból. (...) A terv a megvalósulás előtt állott. (...) És ekkor ... ekkor futóúzként terjedt el a városban egy ellenőrizhetetlen, és ismeretlen forrásból fakadó hír. A hír arról tudott, hogy a csendőröket azért hozták fel Budapestre, mert Bakyék puccsot terveznek a kormányzó és a kormány ellen, és a nyilasokat akarják uralomra segíteni. (...) És ez mentette meg a budapesti zsidóságot attól, hogy a németek és Bakyék már júliusban deportálják. Mert ha az igazság híre terjedt volna el, vagyis az, hogy a csendőrök azért jöttek volna Budapestre, mert a németek segítségével rajtaütésszerűen deportálni akarják a zsidókat – akkor senki az ujját se mozdította volna meg. Mert mindenki remegett, mindenki félt a németektől. (...) De ha a kormányzó és a kormány ellen terveznek puccsot a csendőrök, az persze más! Akkor közbe is lehet lépni, anélkül, hogy a németek bármit is szólhatnának, hiszen a németek nem akarták a törvényes kormányt megbuktatni. A trükk sikerült. ...

- Ki volt a trükk kiigyalója?

- Nem mondhatom meg.

- Öntől indult ki ez a híresztelés?

- Nem mondhatom meg.

- Ne mondja meg. De okolja meg, miért nem mondhatja meg?

- Azért nem, mert ez a trükk elidegenítette a kormányzót a csendőrségtől.”¹⁵

Amennyiben Ferenczy elbeszélése valós tényeken alapul, valaki (feltehetően ő)

azt a hírt indította útjára a Horthy kormányzóhoz hű körökben (főleg a főtisztviselők között), hogy a Kormányzó hatalmának megdöntésére irányuló puccs készül. Így érte el, hogy a tervezett akciót a hadsereg meghíúsítsa.

Ravasz István fent említett cikkében a következőképpen írja le ezeket az eseményeket:

„Július 2-án Lázár Károly altábornagy, a Magyar Királyi Testőrség parancsnoka – ekkor még önhatalmúlag – lépett. Tájékoztatta Koszorús Ferenc vezérkari ezredest, az 1. páncélos-hadosztály vezérkari főnökét, aki épp a parancsnokot is helyettesítette. Budapesten akkor nem volt számottevő katonai erő, így jöttek számításba a közelben állomásozó páncélosok. (...) Július 3-án Koszorús ezredes már magától Horthytól kapott parancsot. (...) Koszorús személyesen szabta meg a feladatot a legnagyobb harcértékkel rendelkező 1. harcokocsiezred és 1. felderítőzászlóalj parancsnokának, Baló Zoltán ezredesnek és Németh Imre alezredesnek: »Még aznap éjjel kidolgoztam és írásban kiadtam (...) a részletes intézkedésemet Budapest megrohanására és lezárására (...) az abban foglaltak végrehajtásához általam Budapestre adandó rádióparancsra kell(ett) megkezdennem.« (...)»

Horthy 5-én este magához hívatta Koszorús ezredest és utasította, hogy a felrendelt csendőralakulatokat, a zászlószentelési ünnepséget megakadályozva távolítsa el a fővárosból. A zsidók puccsszerű eltávolításának megelőzésére, és nem a »csendőrpuccs« leverésére.

Koszorús 23.30-kor kiadta rádióparancsát a két nappal korábban általa meghatározott feladat végrehajtására. Az 1. harcokocsiezred és az 1. felderítőzászlóalj még éjszaka elérte a fővárost. Az alosztályok (...) hajnalra elfoglalták kijelölt állásaikat. (...) 6-ra virradóra Lázár altábornagy parancsára testőrök vitték a Várba a csendőrszázadok parancsnokait. Ott a Testőrség parancsnoka tájékoztatást adott nekik a páncélosok felvonulásáról, és felszólította őket arra, hogy telefonon adjanak parancsot a vidéki helyőrségekbe történő, lehetőség szerint legrovidebb időn belüli visszaindulásra. A csendőrtisztek, bár nem értették a történeteket, s azok hátterét, a parancsot kiadták.

Koszorús ezredes reggel 7-kor tisztí járőrt küldött Baky államtitkárhoz. Emlékirataiban így ír:

»Értésére adtam, hogy a legfelsőbb parancs általam történő végrehajtásának kikényszerítésére az 1. pc. hadosztály csapataival itt állok. (...) elrendeltem Bakynak, hogy 24 órán belül a csendőrszázalóijaitól őrítse ki Budapestet. (...)

Néhány perccel 9 óra előtt Bakó azt mondta a járóparancsnokoknak, (...) csendőreivel ki fog vonulni Budapestről. «

A csendőralakulatok 8-án délig befejezték a főváros kiürítését. 9-én a páncélos visszatarterek helyőrségeikbe. Az Eichmann-kommandó végrehajtó karhatalom nélkül maradt. Budapesten – egyelőre – visszaállt a hétköznapi rendje.¹⁶

A budapesti gettó lakossága így egyelőre megmenekült a haláltáborokba szállítástól.

Egy újabb kísérlet a deportálásra

A Kormányzó deportálást leállító döntése ellenére, néhány nappal a „csendőrpuccs” megakadályozása után, a kistarcsai gyűjtőtáborból a németek egy zsidókat szállító szerelvényt indítottak útjára.

Berend Béla így emlékszik vissza az eseményekre:

„Ferenczy még egy jelentősebb dologban volt segítségünkre. Amikor a Gestapo Horthy parancsa ellenére 1944. július 17-én összefogdosta deportálásra a sárvári és a kistarcsai internáltakat, háromtagú delegációt vezettem hozzá (Nagy, Kruzevill és én), hogy akadályozza ezt meg. Kormányzói engedélyt kért és kapott, a vonat után száguldott autójával, Hatvanban utolérte azt, és a halálra ítélteteket visszahozta.¹⁷

Az nem bizonyítható, hogy valóban Ferenczy kért engedélyt a vonat megállítására, de az igazolt, és ismert tény, hogy ő személyesen állította le a már útnak indult szerelvényt, és feltételezhető, hogy ténylegesen ő tájékoztatta az eseményről a Kormányzót.

„Horthy utasította Jaross Andor belügyminisztert a vonat kifutásának megakadályozására. Mivel az már elindult, Ferenczy alezredek maga fordította vissza egy csendőr-osztaggal Hatvanból a szerelvényt.¹⁸ – írja Ravasz István említett cikkében.

Memorandum a deportálásokról

A deportálást leállító döntés nem akadályozta meg a németeket abban, hogy a kistarcsai és sárvári internálótábor lakóinak deportálását a kormány tudta nélkül, másodsorra is megkísérelje, sajnos most már sikerrel.

1944 augusztus 22-én Horthy ismételtelen kijelentette, hogy ellene van a deportálásnak. A semleges államok képviselői és a pápai nuncius találkoztak, hogy közösen fejtsék ki tiltakozásukat a fenyegető zsidóellenes intézkedések ellen, kivált a budapesti zsidóknak a tervezeti, augusztus 25-re várható deportálása ellen.

„Amikor a Ferenczy alezredek által kapott információk azt mutatták, hogy az SS komolyan a legrövidebb időn belül meg akarja kezdeni a tömeges deportálásokat, Ferenczy Benczós belügyminiszterrel hosszas tanácskozást tartott. Új főnökének Ferenczy részletes jelentést tett az addigi eseményekről, és előterjesztette a bizonyítékokat arról, hogy a németek a deportált zsidók számottevő részét Auschwitzban elgázostották. A megbeszélés eredménye az volt, hogy Benczós hívatta Krauszt, és megkérte, szervezzen meg számára találkozózt néhány vezető személyiséggel.

(...) Ferenczy vázolta a helyzetet, amely azonnali intézkedések foganatosítását követelte. Biztosított róla, hogy Benczós belügyminiszter mindent latba fog vetni, hogy megküldje Eichmann szándékát. Kifejtette tervét. E szerint a zsidók eszközözik ki a Kormányzónál, hogy az azonnali kihallgatáson fogadják őt és a belügyminisztert. Különösen hangsúlyozta, hogy a magyar belügyminiszternek és egy magas állású kormánytisztviselőnek a zsidókat kell megkérnie arra, hogy az államfőnél kihallgatást eszközöljenek ki számukra. De a tényleg úgy álltak, hogy Horthy admirálist úgyszólván fogságban tartották. Kihallgatást normális körülmények között csak a szolgálati út betartásával lehetett kieszközölni, és természetesen semmi ilyesmi nem történhetett anélkül, hogy a németek tudomást ne szereztek volna róla. (...)

Ferenczy közölte, hogy ők ketten nem akarnak mást a kormányzótól, csak egy nyilatkozatot, hogy az nem kívánja a zsidók deportálását. Ez nekik elég ahhoz, hogy a deportálást megküldjék. A kérdésre, hogy ezt akár ebben az esetben hogyan akarja megakadályozni, Ferenczy közölte, hogy van 19 000 jól felfegyverzett csendőre, akik a katonai hatóságok hozzájárulásával, az ő parancsára használni fogják a fegyverüket, amennyiben az SS erőszakot alkalmazna.¹⁹

Ferenczy így emlékezett vissza később erre:

„(...) Én viszont többször kifejtettem a kormányzó előtt meggyőződésemet, amely szerint a németek a lehető leggyengébb erőkkal rendelkeznek az országban és a világon semmit sem mernének csinálni, ha a zsidókérdésben elutasítanánk követeléseiket és nem engednénk a zsidóságot a vágóhídra hurcolni. Erre vonatkozólag memorandumot adtam a kormányzóknak, amely 5 pontból állt.

1. A németeknek átnyújtandó jegyzékben a magyar kormány kijelenti, hogy a zsidókérdést saját eszközeivel kívánja megoldani, a saját érdekeinek megfelelően, a németek mondanak le azon követelésükről, hogy a zsidókat kiszálítsuk.

2. A Gestapo és a zsidótlanítási osztály azonnal hagyja el Magyarországot területét.

3. A németek azonnal szüntessék meg a politikai személyek letartóztatását és a már letartóztatásban lévőket azonnal adják át a magyar hatóságoknak.

A további két pont csak kiegészítéseket tartalmazott. A kormányzó magává tette a memorandumot, azzal, hogy át kell írni diplomáciai nyelvre.”²⁰

Lullay Leó csendőr százados, Ferenczy segédtitkára a következő vallomást tette erről az eseményről 1946-ban, Berend Béla népbírói tárgyalásán:

„Meghittebb beszélgetésbe elegyedtem vele (Berenddel), és felkértem, hogy szerezzen adatokat a Gestapo túlkapásait illetően. A vádlott egész kötet adatot hozott, sőt később az ún. Auschwitz-i jegyzőkönyvet teljes terjedelemben rendelkezésre bocsátotta. Jórészt ezeknek az adatoknak alapján készítette el Ferenczy a Kormányzóhoz felterjesztett memorandumot, amelynek hatása alatt Horthy a további deportálások ellen foglalt állást.”²¹

A magyarországi holocausttal foglalkozó egyik legátfogóbb tanulmány szerzője, Randolph L. Brahm A népirtás politikája című munkájában bár Ferenczy tevékenységét negatívan ítéli meg, de a tényeket ő sem hallgatja el:

„Ferenczy ebben a hónapban még háromszor találkozott a Kormányzóval. Ellátta őt a Gestapo magyarországi tevékenységére és az országban tartózkodó különböző német egységek erejére vonatkozó legfrissebb információkkal. A kormányzóval folytatott első megbeszélésén Ferenczy egy tiltakozó jegyzék német nyelvű szövegét is átadta, melyet a Tanács közreműködésével készített, és át akart adni Veessenmayernak. A jegyzék célja az volt, hogy világosan leszögezze a magyar kormány álláspontját a zsidókérdésben, és öt főbb pontot tartalmazott.”²²

1946-ban, amikor Nürnbergben Horthy Miklóst tanúként hallgatták ki, és felvetődött az ellene történő vádemelés kérdése is, a Magyar Zsidók Tanácsa

vezetőségének egykori tagjai, Stern Samu, Pető Ernő és Wilhelm Károly nyilatkozatot adtak ki arról, hogy a budapesti zsidóságot Horthy kormányzó közbélepése mentette meg. 23

A Holocaust túlélői ma is hálásan emlékeznek Horthy Miklósnak kormányzó életmentő döntésére. Erről tanúskodik ma is a Horthy-mauzóleumban egy koszorú szalagján olvasható felirat: „A hálás zsidóság”

A titkos terv - „Versenyfutás az idővel”

Stern Samu, a Magyar Zsidók Tanácsának elnöke a következőképpen emlékezett vissza ugyanezre az időszakra Versenyfutás a idővel című írásában, amely Budapesti Zsidók Tanácsa három tagjának, titkos és veszélyes tervéről számol be, amelyben Ferenczynek kulcsszerepet szántak:

„Augustus eleje van már, az idővel való versenyfutásban már ide értünk. A kormány hivatalos álláspontja szerint további deportálás nincs. Eichmannék azonban túl a presztízssérlemlen éppen a fővárosi zsidóságot nem engedik ki karmaik közül. Veessenmayer és Winkellmann kihallgatáson jelennek meg a Kormányzónál, hivatkoznak a magyar kormányval kötött megállapodásra, amely szerint a zsidókérdés rendezésére kizárólag ők jogosultak. Ragaszkodnak a fővárosi zsidóság deportálásához és azzal fenyegetőznek, hogy – ha a csendőrséget meg nem kapják e célra – saját maguk fogják azt végrehajtani. A Kormányzó szilárdan kitart álláspontja mellett. Eichmann Berlinbe repül, majd visszatér és egyre fenyegetőbb magatartást tanúsít. Budapest körül állandóan nő az SS-csapatok száma. (...) Előttünk is nyilvánvaló volt, hogy a német követeléseknek nem lehet hosszabb ideig ellenállni, végeredményben az SS fogja végrehajtani a deportálást. Nincs Budapesten elegendő erő, amely ezt megakadályozhatja.

(...) Nagy és merész tervet gondoltunk ki ennek megakadályozására, és e célra Ferenczyt használtuk fel. (...) Titokban – a Tanácsból is rajtam kívül csak két tag tudta – kieszközlünk Ferenczy részére egy audienciát a Kormányzóval, aki neki a terv megvalósításához teljes támogatást ígér. Ferenczy vállalja azt, hogy a Gestapot biztosítja a csendőrség megbízhatóságáról, és megbeszéli Eichmannal a deportálást. Ennek végrehajtására felhoznak a fővárosba minél nagyobb számú csendőrséget, a vidéki városok rendőrségét és azon kívül megbízható katonai csapatokat is. A Kormányzó szintén ez ellen tiltakozni fog, de ezzel nem fognak törődni. A felérkező csapatok parancsnokait leváltják majd, és megbízható parancsnokokkal cserélik ki. Intézkednek, hogy

a deportálás lebonyolítására hivatott szerelvényeket is előkészítsék. (...) Szóval mindent megtesznek a németek félrevezetésére, hadd higgyék, hogy a deportálás kitűzött terminusa komoly, és ezalatt feljöhessen minden szükséges alakulat és csapat, amelyek itt megbízható parancsnokokat kapnak, a rendelkezésre álló SS-csapatok ellensúlyozására. Mikor már minden előkészület megtörténik, egy-két nappal a deportálásra kitűzött terminus előtt a kormány jegyzékben közli majd a németekkel, hogy minden deportálást megtilt, és rendelkezésükre kész fegyveresen is érvényt szerezni. Ha elkerülhetetlen, összeütközésre is sor kerülhet, de merőben valószínűtlen, hogy a németek kenyértörésre vinnek a dolgot.

Ezt a veszedelmes tervet csak a legteljesebb titoktartás mellett lehetett megvalósítani. A Tanács három tagján: Dr. Wilhelmén, Dr. Petőn és rajtam kívül csak a Kormányzó, a fia, Ferenczy és Lullay százados, Ferenczy helyettese tudott róla. A következő nap már fent voltam a Várban. Hétköznapi, szürke ruhában osontam fel egy hátsó lépcsőn a Kormányzóhoz, akinél kieszközöltem, hogy 24 órán belül valóban fogadta Ferenczyt (...).²⁴

Azokban egy váratlan esemény megakadályozta tervük megvalósítását:

„A főváros zsidósága a legnagyobb izgalomban van, a félelem és a kétségbeesés lett úrrá rajta. (...) Az ortodoxia egyes vezetői kilátástalannak látják a harcot, és mintegy ötvenen vonatra ülnek és sikerül nekik Bukarestbe kijutniok.

Midőn a szökés kitudódik – egy tanácstag is köztük volt – Eichmannal nem lehet bírni, tájékozik a dühtől. Napokig kutat, nyomoz, állandóan maga elé citál bennünket, és faggat, hogy tudtunkkal történt-e a szökés. (...) Eichmann előkészíti a deportációt. Biztos, sima lebonyolítást akar, és ezért augusztus 17-én engem, valamint Dr. Pető Ernő és Dr. Wilhelm Károly tanácsstagokat (...) családtagjainkkal együtt lefogat és a Pestvidéki Fogházba zárat. (...) A Kormányzó azonban közbelépett, és mi kiszabadultunk.

(...) A kitűzött dátum rohamosan közeledett, minden előkészület megtörtént, a Tanács felkérte tehát a követségeket, hogy ebben az ügyben tartsanak konferenciát és jelentsek be tiltakozásukat az elhurcolás ellen.

Augusztus 22-én Angelo Rotta pápai nuncius elnökletével a semleges követségek összeültek, és ünnepélyes tiltakozó jegyzéket intéztek a Kormányzóhoz, és ezt a nuncius még aznap délután átnyújtja a Külügyminisztériumban. A Kormányzó is értesül erről. A terv szerint a kormány a külföldi tiltakozásra való hivatkozással tagadja meg a deportációt.

Sztójay már hosszabb ideje beteg, helyettese Reményi-Schneller pénzügyminiszter pedig nem meri a deportálást megtagadó jegyzéket a németeknek

átadni, de egyik miniszter sem vállalkozik erre. Ferenczy menti meg a helyzetet, vállalja a közlést. Eichmannhoz elmegy és kijelenti, hogy a magyar kormány nem járul hozzá a deportáláshoz, és a fővárosba felhozott csapatok és a csendőrség szükség esetén fegyveresen fog minden német erőszakos kísérletnek ellenszerezni. Eichmann őrlődjönve veszi tudomásul, hogy félrevezették, de fegyverhez mégsem mer nyúlni, és Berlinhez fordul utasításért. Augusztus 24-én éjszaka megérkezik Himmler válasza, és ez bizonyára tudomásul is vette a fordulatot, mert Eichmann egy újabb megállapodás megkötéséről hajlandó tárgyalásba bocsátkozni a magyar kormánnyal a zsidókérdés rendezése tárgyában.

Reményi-Schneller csak ezután – augusztus 25-én – meri a magyar kormánynak a deportálás megtagadásáról szóló jegyzéket. Veesenmayer német követnek átnyújtani.

Mi pedig, akik munkánkat nem hozhattuk nyilvánosságra, ha népszerűségnek nem is örvevdhettünk hittestvéreink részéről, örvevdztünk szívünkől azon, hogy kényesen veszedelmes tervünk – hála Istennek – sikerült, és a fővárosi zsidóság deportálását másodsor is megakadályoztuk.²⁵

Berlin azért vette tudomásul a történetet, mert Románia éppen augusztus 28-án állt át, és így minden erejével az új helyzetre kellett összpontosítania.

Ennek következményeképpen Horthy új kormányt alakított, formálisan is menesztette Sztójay Dömét, és miniszterelnökké Lakatos Gézát nevezte ki.

Az életmentő halogatás politikája

Ebben az időszakban a Zsidó tanács célja az volt, hogy megszeresse a magyar hatóságok támogatását a megmaradt zsidók deportálásának megakadályozására. A német hatóságok felismerték, hogy a zsidó vezetők befolyása növekszik, ami tükröződött Horthynak a deportálások leállítására vonatkozó döntésében, és a kistarcsai incidensben is. Ezért arra a következtetésre jutottak, hogy Budapesten a zsidók sikeres deportálása megköveteli a Zsidó Tanács előzetes felszámolását.

Ferenczy fölfedte a német tervek egyes részleteit, amikor augusztus 24-én találkozott a Tanács vezetőivel, Petővel és Wilhelmével, és figyelmeztette őket, hogy az SS úgy döntött, hogy előbb a Tanács tagjait és családjukat deportálják. Elmondta nekik a tervezett művelet más részleteit is, például a kerületek kiürítésének sorrendjét, és annak határidejét.

A Tanács tagjai mégis attól tartottak, hogy Ferenczy talán agent provocateur, a Gestapo embere, és Horthy tervét is ki akarja játszani. Végül mégis hallgattak Ferenczy figyelmeztetésére, és hozzáláttak az átköltözési tervek végrehajtásához.²⁶

Közben a budapesti zsidók tervezett deportálására vonatkozó német-magyar tárgyalások a kölcsönös gyanakvás légkörében folytatódtak.

A magyarok igyekeztek a deportálás kiűzött időpontját minél tovább halogatni, várva a nemzetközi helyzet változását, a németek erejének csökkenését. Horthy augusztus 24-én megbeszélést folytatott Veessenmayerrel, melynek során a Kormányzó azt ígérte, hogy hamarosan elviteti a budapesti zsidókat a fővároson kívül létesítendő táborokba, de a lelkiismerete nem engedi, hogy hozzájáruljon Németországba való deportálásukhoz.

Ferenczy erőteljesen támogatja a magyarországi táborok létrehozásának tervét, hiszen ebben látta az egyetlen lehetőséget, amivel a németeknek a zsidók lágrétekbe történő kiszállítására vonatkozó fenyegető követelődését le lehetne szerelni.

A németek a magyar koncentrációs táborok létrehozásának feltételével egyeztek bele abba is, hogy Karl Lutz svájci követ elősegítse a külföldi védetség alatt álló zsidók kivándorlását.²⁷

Tárgyalásokba kezdett a Vöröskereszt a létrehozandó tábor gyógyszerrel, élelmiszerral és egyéb közszükségleti cikkekkel való ellátásáról. A tábor a Pest környéki Turán szeretnék volna létrehozni, ahol a lakók mezőgazdasági munkát végeztek volna.

Erről az eseményről Stern Samu *Versenyfutás az idővel* című visszaemlékezésében így ír:

„Ez a koncentrációs terv, amelyről Ferenczy azt mondta nekünk, hogy ez a megmaradt zsidóság megmentésének egyetlen módja, megítélésünk szerint – megvalósulása esetén – igen nagy veszélyt rejtett volna magában. (...) A kormány a németekkel kötött megállapodásba bevette azt a rendelkezést, hogy a vidéki elhelyezésnek európai szinten megfelelően kell megtörténnie, ezt pedig a Magyar Vöröskereszt Egylet ellenőrzi. Ez a kikötés volt segítségünkre. Ferenczy, akit megbízta a zsidóügyek intézésével, nagy lelkesedéssel és gyorsan akarja végrehajtani a koncentrációs megállapodást.”²⁸

A Zsidó Tanács tagjai ellenezték ezt a tervet, mivel attól félték, hogy az ilyen módon egy helyre koncentrált zsidók könnyebben ki vannak téve az elhurcolás veszélyének, és a németek esetleg bombákat is dobhatnak a táborra.

„Mi azonnal a belügyminiszterhez fordultunk, és hivatkoztunk arra, hogy az elszállítás helyét még meg sem vizsgálták, ezért a koncentráció megkezdé-

se lehetetlen, de megállapodásellenes is. A miniszter igazat adott nekünk, másnapra odarendeli magához Ferenczyt, és utasítja minden elhelyezésnek előzetes megvizsgálására, a Vöröskereszt megbízott és általunk kijelölt tagja útján. A Vöröskereszt derekasan mellénk állt, a kiküldött bizottság másfél hónap alatt nem talált egész Nyugat-Magyarországon egyetlen helyet sem, amely az »európai nivón való elhelyezésre« alkalmas lett volna.”²⁹

A Ferenczy által szorgalmazott tervet így elutasították.

A sok szenvedésen, rettegésen, a családtagok elvesztésének szörnyű lelki traumáján átment budapesti zsidóság félelme teljesen érthető, és indokolt volt, hiszen az általuk említett veszélyek valóban fennálltak.

Azokban, ha az eseményeket összefüggésében vizsgáljuk, akkor felmerül annak a kérdése, hogy a németeknek a deportálásra vonatkozó erőszakos követeléseit nem lehetett-e volna az országon belüli táborok létrehozásával ki-elégíteni, ezzel időt nyerni, megakadályozva ezzel a később bekövetkezett tragédiát, a gyalogmenetben hajtott emberek tömegének értelmetlen szenvedését és halálát.

Ebben a kérdésben nem felelőst keresni áll szándékomban, csupán Ferenczy tetteinek motívumait próbálom megvilágítani, a segítő szándékot, amely – a későbbi vádakkal ellentétben – ennek az elgondolásnak a megvalósítására ösztönözte. Úgy érezte, hogy ez az egyetlen lehetséges mód, amellyel megmenetheti az üldözötteket a haláltól, ezért szerette volna ezt a tervet minél gyorsabban végrehajtani.

A nyilas hatalomátvétel után

Miután a Magyarország területén létesítendő táborok tervét szeptember végén elutasították, – az a deportálás leállításával kapcsolatos, augusztus 25-i megállapodás ellenére – a németek további követelésekkel álltak elő, így tovább folytatók a halogató jellegű tárgyalások is a német kormányval.

Horst Grell, a német követség zsidóügyekkel foglalkozó szakértője Ferenczyval is rendszeres tárgyalásokat folytatott ezügyben.

„Iránymutatást kért, mivel az volt a benyomása, Ferenczy ürügyet keres, hogy elhalassza az ígért deportálásokat. (...) Grell különféle memorandumait Veessenmayer október 10-én juttatta el a német külügyminisztériumhoz egy kísérőlevellel, melyben arról panaszkodott, hogy a magyar hatóságok által adott különböző biztosítékok ellenére »egyetlen kerületet sem tisztítottak meg-tisztaltatásukkal a zsidóktól«. (...) Veessenmayer javasolta, hogy (...) »maguk-

nak a német csapatoknak a segítségével vagy a magyar kormányra gyakorolt nyomás révén végrehajthassák a megmaradt zsidók evakuálása Magyarországról vagy Budapestről.³⁰

1944. október 15. , Szálasi hatalomátvétele után a zsidóellenes intézkedések végrehajtására – elsősorban a munkaszolgálatosok kiszállításának lebonyolítására – szintén a csendőrséget használta fel.

Ferenczy – korábbi mentőtevékenysége miatt – halálos veszélyben érezte magát. Félelme megalapozott volt, mivel ha tettei kitudódnak, statáriális bíróság elé is állíthatják volna, mivel – mint összekötő – a német titkosrendőrségtől szerzett információkat Horthy tudomására hozta, és a német vezetés terveinek megvalósulása elé több esetben akadályokat gördített.

1944 október 15. után a rögtönbíráskodást kiterjesztették „a honvédelemmel összefüggő hivatali kötelesség megtagadásának büntetéré” (*A m. kir. minisztérium 3.680/1944. M. E. rendelete*)³¹, amely a csendőrségre is vonatkozott. Ezt a törvényt minden olyan esetre is alkalmazták, amikor valaki a német hatóságok parancsait tagadta meg – nem csak konkrétan katonai, honvédelemmel kapcsolatos ügyekben. Ugyanez a rendelet kimondta, hogy a statáriális bíráskodás kiterjed „a katonai vezetővel szemben elkövetett engedetlenség, (...) büntetéré”.

Aminnyiben valaki azzal próbálta volna kivonni magát a ráerőszakolt szörnű feladatok végrehajtása alól, hogy „beteg, jelemt”, arra az esetre *A m. kir. minisztérium 4.100/1944. M. E. számú rendeleté*³² alkalmazták, amely a rögtönbíráskodást írja elő a „színelés a katonai szolgálatra alkalmatlanná válás, illetőleg a szolgálateljesítés alól kivonás céljából” eseteire.

A leplezéstől való félelmében Ferenczy végrehajtotta a Szálasi-kormány utasításait a munkaszolgálatosok kiszállításának irányításával kapcsolatban.

Talán céltudatos kegyetlenség volt, hogy a német hatóságok pont öt jelölték ki arra, hogy a zsidók gyalogmenetben való hajtásához szükséges csendőri erők parancsnoka legyen. Itt a csendőrök a nyilaskeresztes pártiszolgálatosok egészítették ki, és a csendőrség mindvégig a nyilasoknak volt alárendelve. A szörnű kegyetlenkedéseket nem központilag rendelték el, Ferenczy erre nem adott parancsot. Ezek az evakuált antiszemitaizmus, és az elállatiasodott kegyetlenség önhatalmú, egyéni megnyilvánulásai voltak egy embertelen háború utolsó stádiumában.

Így Ferenczynek végül ahhoz kellett segédkeznie, amiól – mióta megtudta az igazságot a lágerekben folyó tömeggyilkosságról – mindvégig meg akarta védelmezni a budapesti zsidókat – a kiszállításához.

Most már nem tudta a német hatóságokat a korábbi életbentartó halasztgatással, színleléssel félrevezetni.

Abban, hogy pozíciójában megmaradt, fontos szerepe van annak is, hogy úgy vélte, így lehetősége adódik a segítségre, míg ha a nyilas kormány valami megrögzött antiszemitát helyez oda, aki a németek utasításait gondolkodás nélkül, kegyetlenül végrehajtja, a budapesti zsidóság végleg halálra lesz ítélve.

Nem tudta előre, hogy ezután már csak kétségbeesett próbálkozásokra lesz lehetősége, és arra, hogy néhány száz ember életbenmaradását közvetett módon elősegítse.

Erdősen korlátozott lehetőségei mellett több esetben mégis vállalta a kockázatot, hogy segítséget nyújtson a hozzá forduló üldözötteknek.

A Nemzetközi Vöröskereszt külön csoportot szervezett az üldözött zsidóság megsegítésére.

Menlevelek kiadásával, és egyéb módszerekkel életek sokaságát mentették meg.

Egyes esetekben ők is Ferenczyhez fordultak segítségért – amint a Lévai Jenő *Szürke könyvében* leírtak tanúsíjják – eredménnyel:

„A mentési utazások során többször tapasztalták, hogy olyan zsidókat, akiket menlevelekkel hazahoztak, újra elfogtak, és elindítottak Hegyeshalom felé. Volt néhány olyan esetük is, hogy háromszor hozták vissza ugyanazt a deportált zsidót. Emiatt panaszt tettek a külügyminisztériumban, majd Bom és Weyermann Ujváry tolmácsolása mellett eljártak Ferenczy Lászlónál, és erőlyesen követelték, adja ki az utasítást, hogy akinek védelevele van, azt nem szabad deportálni. Ugyancsak Ferenczy segítségével érte el Ujváry azt, hogy az ún. »T«-csoport 25 tagját, »védtet« századokbeli munkaszolgálatosokat, november 29-én nem deportálták, és folytathatták mentési akciójukat.³³

Szintén ezen szervezet keretében végezte áldozatos munkáját a fent is említett Ujváry Sándor író, újságíró is. Kockázatos mentőtevékenységét csak úgy tudta folytatni, hogy ehhez segítséget kért Ferenczytól, ahogy ezt Lévai Jenő is leírja:

„Javában folyt a mentési munka, amikor Ujváry visszaemlékezve Ferenczyvel való régi ismeretségére, elhatározta, hogy vele, aki most a zsidó ügyek tehatalmú intézője volt, veszi fel újra a kapcsolatot. A Nemzetközi Vöröskereszt hivatalos igazolást állított ki, amelyben megbízta nevében való tárgyalásra. Ferenczy – bár ismerte Ujváry származását – elfogadta e megbíró levelet, sőt sikerült egy olyan tartalmú igazolványt is kiállíttatni vele, mely szerint Ujváry »összekötő« a Nemzetközi Vöröskereszt és a csendőrség kö-

zött. Ezzel az igazolvánnyal azután már egyszerűen lehetett operálni a nyilasoknál. Most még bátrabban lépett fel, s az igazolványra hivatkozva parancsokat adott ki nekik, amelyeket sok esetben teljesítettek is.³⁴

Ferenczy más esetben is nyújtott segítséget az üldözötteknek.

Erről tanúskodik Berend Béla népbírósi tárgyalásának jegyzőkönyve:

„ (...) 1944 novemberében az utcán téves rendelettelmezés folytán 300 zsidó személyt összefogtak, és a rendőrkapitányságra kísérték be. Ezeket a vádlott szabadította ki a VII. kerületi rendőrkapitányságról. (...) amidőn Stern Samut és más tanácsstagot a Gestapo elfogta, és így az elhurcolás veszélyének voltak kitéve, a vádlott Ferenczy László csendőr-alezredes segítségével válságos helyzetéből kiszabadította. (...) Dr. Haller Árpád tanú által bizonyított ama tény, hogy őt Mauthausenbe indított deportáló csoportból a vádlott kiementte – csak ily irányú kapcsolatai alapján volt keresztülvihető.”³⁵

Ferenczy más módon is igyekezett segítséget nyújtani a munkaszolgálatosoknak.

A velle készült interjúban a következőképpen számolt be erről:

„Láttam, hogy mit művelnek a németek és a nyilasok a bécsi országhúton a Németország felé hajtott tömegekkel. Felmentem Vajnához, az akkori belügyminiszterhez, megpróbáltam intervenálni. Ő telefonon felhívta Gerát, és arra kérte, próbálja fegyelmelni a párttagokat. Amikor láttam, hogy minden intervenció hiábavaló, a saját kezdeményezésemből, teljesen szabálytalanul és jogtalanul frásos engedélyeket adtam a budapesti diplomáciai testületek tagjainak, hogy autón rohanjanak a Bécs felé hajtott tömegek után, és még a határ elérése előtt hozzanak vissza annyi embert, ahányat csak tudnak.”³⁶

Raoul Wallenberg naplójában, ahol azoknak a személyeknek a nevét, és telefonszámát jegyezte föl, akik számára az embermentésben segítséget nyújthatnak, megtaláljuk Ferenczy nevét is.³⁷

Wallenberg Budapestre érkezésekor egy 2000 palesztinai kivándorlási engedélyre váró, és 630 olyan magyar zsidó adatait tartalmazó listát hozott magával, akik számára a svédek már kiadták a szükséges vízumokat. Ezt átadta Ferenczynek.³⁸

Ferenczy tájékoztatta Kurzwel Istvánt a Zsidó Tanács lakáshivatalának egyik vezetőjét arról a lehetőségről, hogy 2630 zsidó elhagyhatja az országot a német hatóságok engedélyével és a semleges országok közreműködésével. „Ferenczy arról is biztosította őt, hogy hivatala már intézkedett a kivándorlásoknál az egészen közeli jövőben történő engedélyezéséről. Kérte, hogy »biztonsági okokból« a Tanács néhány modern csillagos házat bocsásson ki-zárólag ezeknek a zsidóknak a rendelkezésére.

A Tanács vegyes érveléssel fogadta Kurzwel jelentését. A tagok (...) tartottak tőle, hogy Ferenczy terve csak trükk, mely a deportálások felújításához vezet. Úgy döntöttek, (...)

kipuhatólják Ferenczy kérésének igazi értelmét és következményeit. Ragaszkodtak ahhoz, hogy megkapják az érintett személyek listáját, (...)

(...) Legnagyobb meglepetésükre Ferenczy tüstént átadta a svéd listát. Néhány nappal később Ferenczy hivatalának nyomására a Tanács vezetői szabaddá tették néhány csillagos házat a Pozsonyi úton a svédországi bevándorlásra kiválasztott zsidók számára. Ezek lettek az első ún. védett házak, (...).³⁹

Raoul Wallenberg, a vézskorszak hőse ebben az időszakban többször vette igénybe Ferenczy segítségét, aki a svéd követ működését kezdettől fogva támogatja, ahogy az naplójából és levelezéséből is kiderül. Lévai Jenő Wallenberg életét feldolgozó könyvében így ír róla:

„Mindenekelőtt a zsidókérdésben kellett generális megoldást kieszaközölni, lehetőleg olyat, hogy a deportálásra sor ne kerüljön. Ez sajnos, a munkaköteles korbeli nemvédett zsidóknál a legtrikább esetben járt sikerrel.

Október 31-én délután 6 órára a Külügyminisztérium hívott össze tanácskozást. Azon külügyi és belügyi tisztviselőkn kívül, jelen voltak Lutz konzul a svájciak és Wallenberg titkár a svédek részéről. Megjelent továbbá Ferenczy László csendőr-alezredes, a zsidótügyek intézője is. Felolvastak egy október 27-én kelt emlékiratot, amely az aznapi minisztertanácson a svájci és svéd kivándorlási engedélyt kérő jegyzékekre hozott döntést tartalmazta.”⁴⁰

Részlet ebből az Emlékiratból:

„A királyi magyar külügyminisztérium ezeknek a zsidóknak a kiutazását meg fogja engedni. A szóbajöhető zsidók 1944 november 15-ig legyenek elkészülve Magyarország elhagyására.”⁴¹

Lévai Jenő könyve beszámol arról a segítségről is, amelyet Ferenczy a svéd védettek kiszabadításában tett Wallenbergnek.

„Ekkorra már sikerült neki (Wallenbergnek) egyéni szeretetreméltósága révén sok, abban az időben értékes kapcsolatot is létesíteni e szomorú idők döntő tényezőivel. Wallenbergnek ily módon sikerült például Ferenczytól szerzett engedéllyel, - amint azt látni fogjuk, - a józsefvárosi pályaudvaron a bevagonírozásra került összes védett századok közül a svéd védelem alatt álló munkaszolgálatosokat a legnagyobb részben kiszabadítani, (...).”⁴²

Ugyanehhez az eseményhez kapcsolódik Wallenberg és Ferenczy alábbi le-
vélváltása:

„Igen tisztelt alezredes úr!

Megbeszélésünk eredményét az alábbiakban foglalom össze:

1. Ön volt szíves intézkedni, hogy a Knézits utcai laktanyából, a józsefvárosi pályaudvaron keresztül elszállított munkaszolgálatosok transzport-vezetőjénél, hogy a közöltük levő svéd védettek visszaküldessenek Hegyeshalomról Budapestre, megfelelő kísérettel. (...)

Az a tiszteletteljes kérésünk, hogy oly értelmű távirat adassék fel, hogy a tényleges védőútlevél-tulajdonosok és azok, akik állítják, hogy védőútlevelük volt, de az megsemmisített, küldessenek vissza igazolás végett Hegyeshalomról Budapestre.

2. Megállapodtunk abban, hogy a Jókai utcai svéd század elszállítása alkalomával, a holnapi napon a magunk részéről bizottságot küldünk ki a józsefvárosi pályaudvarra, magam és két követségi tisztviselő részvételével. Ez a bizottság meg fogja állapítani, hogy az elszállításra váró személyek közül kik a svéd útlevelél (Schutzpass, Prov. Pass) tulajdonosok, illetve, kiknek volt ilyen útlevelük. Az ilyen személyek igazolás után leszerelteknek, s megfelelő kísérettel a Pozsonyi úti védett házakba fognak kísértetni. (...)

Midőn ismételtén köszönetet mondunk alezredes Úr korrekt és az államközti megállapodásnak megfelelő elhatározásáért, fogadja igaz nagyrabecsületesem nyilvánítását.

Budapest, 1944. november 27.

R. Wallenberg s. k.

svéd kir. követségi titkár⁴³

„Nagyságos és nemzetes vitéz Ferenczy László alezredes úrnak,
Budapest

Mai külön levelem befejezése után közölték velem, hogy az Albrecht-laktanyába különféle más helyekről (légószázad, kórházak, mentők, stb.) elég jelentős számú svéd útleveléllel rendelkező személyt kísértek be.

Tisztelettel kérem, hogy ezen munkaszolgálatosokkal szemben is, mai külön levelemben említett elvek alapján eljámi szíveskedjék. Kérem, méltóztassék velem közölni, hogy az igazoló bizottságot ezek igazolására hol és mikor állítsuk rendelkezésre.

Fogadja igaz nagyrabecsületesem nyilvánítását

Budapest, 1944. november 27.

Raoul Wallenberg s. k.

svéd követségi titkár⁴⁴

„A svéd század tábori csendőröktől körülfogva hajnali 4 órakor kimasírozott a józsefvárosi pályaudvarra. Nyomon követte őket kis autóján Wallenberg. A pályaudvaron, - amíg a különböző más semleges államok által védett munkaszolgálatosokat 60-80-asával bevagonírozták, - Ferenczy személyesen vizsgálta át az egyenként a Schutz-Pass-szal a kézben jelenkező svéd védettek adatait, összehasonlítva azokat az előbb említett Schützling-Buch adataival. Egész napi harc után, miközben Wallenberg vagonról vagonra járt és igyekezett olyanokat is kiszabadítani, akik azt állították, hogy svéd védettek, de bármely okból pillanatnyilag nincsen kezükben a védlevelél, - sokszáz munkaszolgálatost tudott este visszavinni és a Tátra-utcai követségi ház pincéjében biztonságba helyezni.⁴⁵ - írja Lévai Jenő Raoul Wallenberg regényes élete... című könyvében.

Ferenczy László és Berend Béla későbbi sorsa

Mindezen tettei ellenére Ferenczy Lászlót 1946-ban háborús és néppellenes bűntett vádjával népbőróság elé állították, és hiába bizonyították tanúk is mentőtevékenységét, halálra ítélték és 1946-ban kivégezték.

Ahogy az a koncepció perekre jellemző, csak azoknak a tanúknak a vallomását tartották bizonyíték erejűnek és fogadták el, akik Ferenczy parancsra elkövetett tetteinek áldozatai, ill. azok hozzátartozói voltak

Ferenczy perében tanúként a Budapesti Zsidók Tanácsa egykori tagjait, többek között Dr. Berend Bélát, Stern Samut és Freudiger Fülöpöt hallgatták ki, valamint Ferenczy volt segédtszifjét, Lullay Leó századost.

Ha ezeknek a tanúknak az itt elhangzott vallomásait összehasonlítjuk későbbi nyilatkozataikkal, pl. Berend Béla saját tárgyalásán elmondott szavai-val, ill. visszaemlékezésével, Lullay Leó tanúvallomását Berend Béla ügyében, vagy Stern Samu *Versenyfutás az idővel* című írásával, meglepő eltéréseket találunk.

Ferenczy tárgyalásán zsidómentő tevékenységéről a tanúk csak egy-két mondatot ejtenek, annak kevésbé jelentős részét említve, míg a bűnökért ki-zárólag őt teszik felelőssé, ellenben máshol (pl. visszaemlékezéseikben) a mentőtevékenységben való részvételének bőséges leírását adják.

Mi lehet az oka ennek a különbözőségnek?

A Ferenczy-perben tanúként kihallgatottak mind valamiképpen fenyegetett helyzetben voltak.

Berend Béla és Lullay Leó ellen már folyamatban volt a bűnvádi eljárás, így könnyen kényszeríthették őket olyan vallomásra, amely egy előre elkészített ítéletet minden szempontból alá tudott támasztani.

Esetleges mentőtanúként való szereplésük a bűnrészesség, ill. a kollaboráció vádját vonhatta volna maga után.

A tanúk „megdolgozásának” módszerei rendkívül változatosak voltak, a megszégyenítő sajtókampánnyal való fenyegetéstől kezdve a kínzáson át egészen a tanú, vagy annak családtagjai biztonságának, életének közvetlen fenyegetéséig.

Az egykori Budapesti Zsidó Tanács tagjai már 1946-tól ki voltak téve a méltatlan támadások sorozatának. Folyóiratok és napilapok sokasága terjesztette róluk a kollaboráció, árulás, a bűnrészesség vádját a koncepciós perek ismert stílusában, pl.:

„Míg az éhező és haláraitelt zsidók a csillagos házakban siránkoztak egy darab kenyérért, addig ezek a zsarolók biztonságban voltak és dúlakodtak a javakban.”⁴⁶

Ez a propagandahadjárat – Berend Béla 1946-os pere mellett – a Budapesti Zsidó Tanács tagjainak 1953-as perében érte el tetőfokát, amelynek fővadásztottjai többek között Stöckler Lajos és Domonkos Miksa voltak. A per megrendezői szeretnék volna Berend Bélát is a vádlottak padjára állítani, ezért fonderlatos módon haza akarták csalni őt az Egyesült Államokból, de tervük nem sikerült, mert Berend sejtette, hogy mi áll a háttérben, és nem utazott Magyarországra.

Itt Domonkos Miksát és társait a legképtelenebb vádakkal illették, még Raoul Wallenberg haláláért is őket akarták felelőssé tenni.⁴⁷

Tehát ezek a tanúk nem csak a társadalom előtti ellehetetlenítés, megszegyenítés veszélyének voltak kitéve, hanem tudatában voltak annak is, hogy ártatlanságuk és érdemeik ellenére, az államnak hatalmában áll bármilyen súlyos bűnt rájuk bizonyítani.

Méltatlan és kiszolgáltatott helyzetükből adódóan ezeknél a tanúknál a Ferenczy-per konstruálói el tudták érni, hogy adalékanyagot szolgáltatassanak egy előregyártott ítélethez.

Például annak a vádnak, hogy Ferenczy átállt a nyilasokhoz, ominózus bizonyítékeként szerepelt Ferenczy állítólagos telefonbeszélgetése Domonkos Miksával.

A vád szerint, amikor Domonkos Miksa segítséget kért Ferenczytól, mert a nyilasok a csillagos házakból senkit nem engedtek ki, ő a segítséget megtagadta, és azt válaszolta: „A zsidók most megkapják, amit kerestek.”

A tárgyaláson Ferenczy erre azzal védekezett, hogy a tanú nem vele beszélt telefonon, mert akkor, október 16-án ő bent sem volt a hivatalban.

A tanú válaszában: „(...) a vádlott hangját most is határozottan felismerem.” – a bíróság további vizsgálat, ellenőrzés nélkül elfogadta, mint bizonyítékot.⁴⁸

Október 16-án, közvetlenül a nyilas hatalomátvétel utáni zűrzavaros napokban megtörténhetett az is, hogy valaki (talán az új hatalom képviselői közül), aki Ferenczy távollétében az épületben tartózkodott, a telefonvonal túlsó oldalán Ferenczynek adva ki magát, beszélt Domonkos Miksával, mert így akarta Ferenczy esetleges segítő beavatkozását megakadályozni, vagy egyszerűen bosszúból tette, mert gyűlölte Ferenczyt zsidómentő tevékenysége miatt, és a zsidókat, akik eddig részben Ferenczy jóvoltából megmenekültek.

A tévedés lehetősége azért is állt fenn, mert a korabeli telefonkészülékek többnyire nem adták vissza a hangszínt tökéletesen.

Ferenczy Lászlónak a vád egyes pontjaira, és a tanúvallomások megcáfolására előadott védekezését mindenfajta vizsgálat nélkül elutasították.

Mindezek eredményeképpen az egykori csendőr-alezredes, az enyhítő körülmények teljes figyelmen kívül helyezésével, első fokon halálra ítélték.

Ügyvédje hiába fellebbezett, azt nem fogadták el, másodfokú tárgyalást nem engedélyeztek, és kegyelmi kérvényét is elutasították.

Ferenczy az utolsó pillanataig reménykedett abban, hogy az életmentésben játszott fontos szerepe megmenti őt az akasztófától, és tetteit majd elismerik, és úgy fogják rá tekinteni, mint a budapesti zsidóság egyik megmentőjére. Amikor rádőbölt, hogy elismerés helyett milyen „jutalomban” részesítik, (egy szemtanú elmondása szerint) lelkiileg teljesen összeomlott, nem csak a félelemtől, hanem a szörnyű csalódástól is. Erről tanúskodik egy megrázó dokumentum is, egy levél, amelyet Ferenczy a per ideje alatt írt, és megkísérelte azt kijuttatni – sikertelenül. Ebben azért könyörög feleségének, hogy küldjön be számára egy gyorsan élő mérget, mert nem bírja tovább ezt a szörnyű lelki szenvedést.⁴⁹

Dr. Berend Béla főbbi ellen – aki Ferenczyval együttműködve hajtotta végre mentőakcióit – 1946-ban büntetőeljárás indult, amely során a főbbsbit szintén háborús és népellenes bűnökkel: besúgás, árulás, kollaboráció, hullagyalázás, stb. vádolták. A tárgyaláson mégis meg tudta védeni igazát, és a tanúvallomások figyelembevételével, fellebbezés után felmentették őt. A vezető ítélet ellenére, megszégyenítő sajtókampány indult ellene, amely a közvéleményt erősen igyekezett ellene hangolni. 1987-ben, az Egyesült Államokban halt meg, és sajnos egész életében nem kapott igazán erkölcsi elégtételt.

Visszaemlékezésében így ír erről:

„(...) E cikk keretében lehetetlen megfellebbezni azokat az eredményeket, amiket 1944-ben, az »antiszemitizmus cionizálásával« elértem, még kevésbé azokat az erőfeszítéseket, amik – fájdalom – sikertelenek maradtak. Nem rajtam múltak. És mi lett értük a köszönet, az elismerés? Börtönbe hurcolták, NKVD-kihallgatások, ávós kínzások, fegyház és felmentést ignoráló rágalomhadjárat, élethossziglanig tartó befekettítés, szóban és írásban az óceán mindkét partján.”⁵⁰

Ferenczy megítélése

A háború után Ferenczyt kétszínűséggel, kétkulcsos politika folytatásával vádolták.

Mentőtevékenysége ismeretében valószínűsíthető, hogy saját mentéségre felhozott bizonyítékai, védekezése hiteles tényeken alapul:

„De nekem feltétlenül szükségem volt arra, hogy a németek bizalmát megnyerjem, ellenkező esetben sem tehettem volna az üldözötték érdekében. (...)”

- Nagyon sokan azt mondták, hogy Ön kétszínű játékot űz. Igaz volt ez?

- Igaz. Kénytelen voltam. A németek felé a hajthatatlan, kemény antiszemitát kellett megjátszanom. Tudtam, nem az a fontos hogy milyen embernek tartanak. Az eredmény a fontos.”⁵¹

Emellett Ferenczyt az 1945 utáni történetírás általában úgy ábrázolta, mint aki életmentő tetteit kizárólag „alibikeresés” céljából vitte véghez. Abban az időben, amikor a német megszállók jelenléte, a Gestapo éber és folyamatos ellenőrzése, majd később a stárium veszélye kézzelfogható és fenyegető valóság volt, teljesen valószínűtlen, hogy valaki azért folytasson zsidómentő tevékenységet, hogy majd a jövőben, a németek veresége után esetleg jobb elbírálásban részesüljön.

Ferenczy személyiségéről sok minden elárul Stern Samu: *Versenyfutás az idővel* című visszaemlékezésének egy apró részlete:

„Egyenesen azt mondtuk neki (Ferenczynek), hogy ő az egyetlen, aki mentheti a budapesti zsidóságot a biztos pusztulástól (...) Ferenczynek tettünk a szerep (...) Két ízben is eljött a lakásomra, és a tanácskozások alkalmával kijelentette, hogy hajlandó szembefordulni a németekkel a zsidóság megmentése érdekében, (...)”⁵²

Egy megrögzött antiszemitát nyilván nem lelkesített volna fel, és nem sokkal volt volna neki ez a feladat, és nem biztos, hogy „tetszett” volna neki ez

a „szerep”, míg Ferenczyt arra készítette, hogy minden eszközt, az alakoskodást is felhasználva, teljesítse veszélyes küldetését.

Amíg 1944 május végéig – a hivatalos verzió alapján – úgy tudta, hogy a kiszállított vidéki zsidóságot ideiglenesen munkatáborokba viszik, teljesítette a parancsokat ezzel kapcsolatban, és az elgázosítottak tragédiája, amihez úgy hozzájárult, teljesen tudtán kívül történt.

A koncentrációs táborok szörnyű valóságának megismerése után azonban rögtön cselekedett, és minden tőle telhetőt megtett a halálra szántak megmentéséért.

Ferenczy László tárgyalásán a fejére olvasták azoknak az áldozatoknak a számát, akiket a tudtán kívül, a német hatóságok a halálba szállítottak vele.

Azonban még nem számlálták meg azokat az emberleleteket, akik a „két-színű Ferenczy” jóvoltából kerültek el a szenvedést, a rettegést és a halált a koncentrációs táborokban, akinek végül csak megsegényesítés, gyűlölet, kivégeztetés, bűnbak-sors jutott osztályrészül.

10. Készlet Dr. Berndt Béla emlékirataiban (Hörnyök, 1994, 27. sz.)
(Orsz. Levéltár XX-4-b-829-1946/872. o.)
11. Braham 171. o.

12. Ravasz István: *Csendőrpálya egy esztendővel* (Magyar Hírlap, 1994., 27. sz.)

13. Horthy Miklós: *Emlékirataim* (Weller Publishing Co. Ltd., Tatabánya, 1974. 2. kiad., 261. o.)

14. Ravasz István: *Csendőrpálya egy esztendővel* (Magyar Hírlap, 1994., 27. sz.)

15. Szirmai Rezső: *Feladatai felhők* (Magyar Hírlap, 1990. 05. 14. napjait, 1946. 04. 05. o.)

16. Ravasz István: *Csendőrpálya egy esztendővel* (Magyar Hírlap, 1994., 27. sz.)

17. Dornai Béla visszaemlékezése (Közl. Szombat Magyar Hírlap, 1990. 05. 14. napjait)

18. Ravasz István: *Csendőrpálya egy esztendővel* (Magyar Hírlap, 1994., 27. sz.)

19. *Magyar Hírlap* 1944. 05. 14. napjait

20. Szirmai Rezső: *Feladatai felhők* (Magyar Hírlap, 1990. 05. 14. napjait)

21. Készlet Dr. Berndt Béla emlékirataiban (Hörnyök, 1994, 27. sz.)
(Orsz. Levéltár XX-4-b-829-1946/872. o.)

22. Braham 807. o.
23. Horthy Miklós: *Emlékirataim* (Weller Publishing Co. Ltd. Toronto, 1974. 2. kiadás, 261. o.)

Irodalomjegyzék:

1. Randolph L. Braham: A magyar Holocaust (Gondolat, Budapest 1990., 2. rövidített kiad. 107. o.; a továbbiakban: Braham)
2. Braham 114. o.
3. Braham 42. o.
4. A Magyar Királyi Csenedőrség Zsebkönyve 1941. (52. évf.)
5. Freudiger Fülöp: Beszámoló a Magyarországon 1944. március 19. és augusztus 10. között lejátszódott eseményekről (Közli: Schmidt Mária: Kollaboráció vagy kooperáció? Minerva, Budapest, 1990. 306. o.)
6. Ember Mária: Wallenberg Budapesten (Kiadja: Budapest Főv. Önkorm. Polgármesteri Hivatal, Bp., 2000., 33., 41. o.)
7. Braham 865. o.
8. Braham 866. o.
9. Dr. Berend Béla népbírói perének tárgyalási jegyzőkönyve (Orsz. Levéltár XX-4-b-8293-1946/56/2. d)
10. Részlet Dr. Berend Béla népbírói perének tárgyalási jegyzőkönyvéből (Orsz. Levéltár XX-4-b-8293-1946/56/2. d)
11. Braham 171. o.
12. Ravasz István: Csenedőrpucos vagy zászlószentelés? (Magyar Honvéd, 1994., 27. sz.)
13. Horthy Miklós: Emlékirataim (Weller Publishing Co. Ltd., Toronto, 1974. 2. kiad., 261. o.)
14. Ravasz István: Csenedőrpucos vagy zászlószentelés? (Magyar Honvéd, 1994., 27. sz.)
15. Szirmai Rezső: Fasiszta lelkek – Interjúk háborús bűnösökkel (Faust, Budapest, 1946. 84-85. o.)
16. Ravasz István: Csenedőrpucos vagy zászlószentelés? (Magyar Honvéd, 1994., 27. sz.)
17. Berend Béla visszaemlékezése (Közli: Schmidt Mária: Kollaboráció vagy kooperáció? Minerva, Budapest, 1990. 351. o.)
18. Ravasz István: Csenedőrpucos vagy zászlószentelés? (Magyar Honvéd, 1994., 27. sz.)
19. Freudiger 314-315. o.
20. Szirmai 82-83. o.
21. Részlet Dr. Berend Béla népbírói perének tárgyalási jegyzőkönyvéből (Orsz. Levéltár XX-4-b-8293-1946/56/2. d)
22. Braham 867. o.
23. Horthy Miklós: Emlékirataim (Weller Publishing Co. Ltd, Toronto, 1974. 2. kiadás, 261. o.)

24. Stern Samu: Versenyfutás az idővel (Közli: Schmidt Mária: Kollaboráció vagy kooperáció? Minerva, Budapest, 1990. 86-90. o.)
25. Uo. 90-93. o.
26. Braham 871. o.
27. Komoly Ottó naplója (A Ráday-Gyűjtemény évkönyve, III. köt. Bp., 1984. 274. o.)
28. Stern 93. o.
29. Uo. 94. o.
30. Braham 884. o.
31. A m. kir. minisztérium 3.680/1944. M. E. számú rendelete (Budapesti Közlöny, 1944, okt. 20., 239: 1-2. o.)
32. A m. kir. minisztérium 4.100/1944. M. E. számú rendelete (Budapesti Közlöny, 1944, nov. 18., 263: 2-3. o.)
33. Lévai Jenő: Szürke könyv (Officina, Budapest, 1946. 200. o.; a továbbiakban: Szürke könyv)
34. Szürke könyv 191. o.
35. Részlet Dr. Berend Béla népbíróági perének tárgyalási jegyzőkönyvéből (Orsz. Levéltár XX-4-b-8293-1946/56/2. d)
36. Szirmai 88. o.
37. Ember Mária: Wallenberg Budapesten (Kiadja: Budapest Főv. Önkorm. Polgármesteri Hivatal, Bp., 2000., 33., 41. o.)
38. Braham 865. o.
39. Braham 866.
40. Lévai Jenő: Raoul Wallenberg regényes élete... (Magyar Téka, Budapest, 109. o.; a továbbiakban: Lévai)
41. Lévai 110. o.
42. Lévai 130. o.
43. Lévai 136-137. o.
44. Lévai 137. o.
45. Lévai 138. o.
46. Napirenden a Zsidó Tanács botránya (Világosság, 1946. máj. 19.)
47. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez (I. köt., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1992.)
48. Ferenczy László tárgyalásának jegyzőkönyve (Történeti Hivatal V-79348/1.)
49. Ferenczy László levele feleségéhez (Történeti Hivatal, V-79348)
50. Berend Béla visszaemlékezése (Schmidt Mária: Kollaboráció vagy kooperáció? Minerva, Budapest, 1990. 352. o.)
51. Szirmai 91. o.
52. Stern 88. o.

Ferenczy László (Felsővisó, 1898. márc. 8., - Budapest, 1946. máj. 31.): a →*zsidódeportálás* egyik irányítója 1944-1945-ben.

Édesapja főszolgabíró. Máramarosszigeten elvégzi a piarista gimnáziumot. 1917-ben végez a nagyváradai →*hadapródiskolán*, ekkor zászlóssá avatják. Az I. világháborúban elnyeri az *Arany* → *Vitézségi Érmét*. 1918-ban Pesten beiratkozik a Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi Karára, de tanulmányait nem fejezi be. – 1921. **. **.-án átkerül a m. kir. →*Csendőrség* (II.) állományába 1934-ig különböző tanalakulatoknál teljesít szolgálatot, mint oktató, és osztály-segédtsízt. 1929-ben avatják vitézzé. 1924-ben főhadnaggyá, 1928-ban pedig századossá nevezik ki. 1934-ben Gyulára kerül szárnyparancsnoki minőségben, ahol köztörvényes bűncselekmények nyomozásának irányításával foglalkozik. 1938-ban Debrecenbe helyezik át, ahol a nyomozó alosztályhoz kerül, mint beosztott. 1939-ben itt átveszi a szárnyparancsnokságot. 1939 októberében elvégzi a törzstiszti tanfolyamot. 1940. május 1-én Kassára helyezik át, mint nyomozó alosztály parancsnokot, ahol 1942. július 12-ig teljesített szolgálatot. 1942. július 12- től a *Budapesti Csendőrség Nyomozó Alosztályának* vezetője.

→*Magyarország német megszállása* után, 1944. március 28-án ~t nevezik ki összekötőnek a magyar kormány és a német hatóságok (→Gestapo, →SD) közé. E beosztásában ~ kap parancsot a vidéki zsidóság deportálásának megszervezésére. ~ az összekötő a →*Budapesti Zsidó Tanács* felé is. Itt elsősorban →*Berend Béla* szigetvári főrabbiával áll állandó kapcsolatban, aki későbbi mentőtevékenységében is legfőbb ösztönzője, segítője, és informátora.

1944 júniusában, az ún. *Auschwitzi jegyzőkönyvekből* értesül arról, hogy a németek által a megjelölt célállomások nem munka-, hanem megsemmisítő táborok.

Bizottságot akar küldeni az auschwitzi →*koncentrációs táborba*, de az a német hatóságoktól nem kap beutazási engedélyt. ~ ezért írásos jelentést juttat el →*Horthy* Miklóshoz a deportált zsidók megsemmisítésének veszélyéről. E dokumentum hozzájárul a *deportálás leállításához* július 6-án a →kormányzó által. ~ lehetőségei szerint igyekszik segíteni a zsidókon. Július 17-én a Bp.-i Zsidó Tanácstól kap értesítést, hogy a kormányzói tilalom ellenére a Gestapo deportálja az →*internáltakat* Sárvárról és Kistarcsáról, kormányzói jóváhagyással Hatvanból személyesen fordítja vissza az Auschwitzba tartó vonatot. – Mivel a németek csak ideiglenesnek tekintették a deportálásokat leállítását, ~ augusztus 24-én öt pontos memorandumot ad át Horthynak, amelyben a deportálásokat megtagadása mellett érvel. 25-én a magyar kormány jegyzéket ad át a deportálásokat folytatásának megtagadásáról →*Veesenmayer* teljhatalmú német követnek, ~ pedig kijelenti a deportálásokat irányító →*Eichmann*nak, hogy a Csendőrség és a m. kir. *Honvédség* (II.) akár fegyverrel is megakadályozza a deportálásokat folytatását. Később, hogy elejét vegye az újabb német követeléseknek, koncentrációs tábor létesítésére tesz ígéretet a Gestaponak →*Magyarország* területén. – Október 11-én kinevezik a Csendőrség központi nyomozó parancsnokává. A →*nyilas hatalomátvétel* után, 1944. október 17-én →*Szálasi* Ferenc me. ~t nevezi ki a zsidóügyek intézésének felelősévé, tárca nélküli miniszteri rangban. A →*munkaszolgálat* keretében Mo. területén (a →*hadműveleti* területen és a →*hátországban* egyaránt) munkába állítja a zsidókat, de ezzel megelőzi nagy többségük kihurcolását. ~ kezdeményezésére a →*Szálasi-kormány* 1944. november 2-án egyezményt köt a svéd kormánnyal, hogy a *Hungarista Munkaállam* svéd elismeréséért cserébe megadják a svéd állampolgárságot a svéd →*menlevéllel* rendelkező zsidók egy részének. Ezek kiválogatásában ~ segíti Raoul →*Wallenberget*. A menlevelesek ~ ún. →*védett házakba* költözteti, s gondoskodik azok cső. védelméről. Noveber 20-án ~t →*Vajna* Gábor belügyminiszter saját kérésére felmenti tisztsége alól. December 13-án Szombathelyre rendelik. 1945. március 25-én a kormány utasítására Németországba távozik. Itt július 14-én önként jelentkezik az ottani amerikai katonai parancsnokságon, ahol kéri

saját maga és családja hazajuttatását, mivel abban bízik, hogy mentőtevékenysége miatt Magyarországon igazolni fogják. Az amerikaiak letartóztatják, 1945. október 26-án Magyarországra szállítják, és átadják a magyar hatóságoknak.
1946. április 9-én háborús és népellenes bűntett vádjával halálra ítélik, és május 31-én, Budapesten, nagy nyilvánosság előtt kivégzik.